

Research Paper Series: LKYSPP08-003

**Ulrich Beck, Globalizáció és a kockázati társadalom
felemelkedése: A Critical Exegetic Analysis**

Darryl S.L. Jarvis
egyetemi docens
Lee Kuan Yew Közpolitikai Iskola
Szingapúri Nemzeti Egyetem

18 Július 2008

Ulrich Beck, Globalizáció és a kockázati társadalom felemelkedése: A Critical Exegetic Analysis

D.S.L. Jarvis

Lee Kuan Yew Közpolitikai Iskola

Szingapúri Nemzeti Egyetem

Bevezetés

David Garland szerint a kiváló szociológus, Anthony Giddens a következő kérdéssel szereti kezdeni nyilvános előadásait: "Mi a közös a következőkben? A kergemarhakór; a Lloyds Insurance problémái; a Nick Leeson-ügy [a Bearings Banknál]; a genetikailag módosított növények; a globális felmelegedés; az az elképzelés, hogy a vörösbor jót tesz; a csökkenő spermaszám miatti aggodalmak?".¹ A válasz természetesen az, hogy mindezek a kockázatokról szólnak, és arról, hogy a kockázat sokrétű környezetben ma már uralja a társadalmi, politikai és gazdasági diskurzust, ha nem is magának a késő modern társadalomnak a kulturális gondolkodásmódját.

Konkrétan, Giddens listájának közös pontja az, hogy a technológia és a tudomány hogyan befolyásolja az életünket; kockázatokat és nem szándékolt következményeket okoz a környezetre, az egészségünkre és a jólétünkre nézve.

Giddens természetesen nem volt egyedül a megfigyeléseivel. Ulrich Beck volt az egyik első szociológus, aki felismerte ezt a furcsa paradoxont a késő modern társadalomban; azt, hogy a kockázat a technológia, a tudomány és az iparosodás miatt valójában inkább növekszik, mintsem hogy a tudományos és technológiai fejlődés csökkentse. Ahelyett, hogy a világ kevésbé lenne hajlamos a kockázatokra, a késő modernitás valójában inkább létrehozza azt, amit Beck híres módon "világkockázati társadalomnak" nevezett.²

---

¹ Anthony Giddens idézi: David Garland (2003), "The Rise of Risk", in Richard V. Ericson és Aaron Doyle (szerk.), Risk and Morality. (Green College Thematic Lecture Series), Toronto: University of Toronto Press, 48. o.

² Ulrich Beck (1999), Világkockázati társadalom. Cambridge: Polity Press. A kockázati diskurzushoz és elmélethez hozzájárult még Anthony Giddens (1990), The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity; Anthony Giddens (1991), Modernity and Self-Identity. Cambridge: Polity; Mary Douglas és Aaron B. Wildavsky (1982), Kockázat és kultúra: Egy esszé a technikai és környezeti veszélyek kiválasztásáról. Berkeley: University of California Press; Mary Douglas (1992), Risk and Blame: Essays in Cultural Theory. London: Routledge; Niklas Luhmann (1993), Risk: A Sociological Theory.

New York: Aldine De Gruyter; Barbara Adam (1998), Timescapes of Modernity: The Environment and Invisible Hazards. London: Routledge.

De hogyan volt ez lehetséges? Hogyan lehet, hogy azok az erők, amelyek az emberi élet ilyen figyelemre méltó fejlődéséért és javulásáért felelősek, a tudomány és a technológia, most a növekvő veszélyek és károk okozói? Hogyan lehet, hogy az emberi történelemben eddig látott legnagyobb anyagi jólét megteremtéséért felelős erők most a társadalomban a kockázatok termelésének fő motorjai? Hogyan lehetséges, hogy az emberi törekvések gyakorlatilag minden területén elért fejlődéssel együtt jár egy olyan társadalom, amely hajlamosabb a kockázatra, a veszélyre és a károkra, mint valaha?

Ulrich Beck és a kockázati társadalom felemelkedése: Beck: Kockázat és haladás

Ulrich Beck munkásságának fő témája a haladás és a kockázat paradox létezése. Beck hozzájárulása a területhez széleskörű és sokrétű, és vitathatatlanul a huszadik század végének és a huszonegyedik század elejének egyik legjelentősebb elméleti értekezése a társadalmi kockázatokról. Beck egymagában egy kis iparágat hozott létre a kockázatkutatásban, és nem kis mértékben sikerült a kockázatot a késő modernitás dilemmáinak megértéséhez szükséges elsődleges elemzési rubrikaként a középpontba emelnie. Ami még nyilvánvalóbb, hogy munkája a kortárs társadalom kulturális pszichéjét és az országhatárokon átívelő félelmeket érintette, amelyek a globális ökológia károsodásától, az AIDS-hez és a SARS-hoz hasonló globális egészségügyi járványoktól, a nemzetközi terrorizmustól, vagy a számtalan technológiának való kitettségéből - GMO-k, elektromágneses sugárzás, vegyi anyagok, ipari mérgek és szennyező anyagok - eredő egészségügyi következményeitől tartanak, hogy csak néhányat említsünk. A bioélelmiszereket, a természetes gyógynövényeket, a környezetvédelmet és a természethez való visszatérést szorgalmazó, a tudomány és a technológia jótékony jótévedőinek progresszivisták tézisének széles körben elutasító, visszaeső mozgalmak hulláma ma már széles körben elterjedt a legtöbb fejlett ipari társadalomban - sőt, sokukban már erőteljes politikai mozgalmakat alkotnak. A kockázat, a félelem, a tudomány és a technológia és a profitvezérelt technológia

iránti növekvő bizalmatlanság

eredmények, az a közös felfogás, hogy a tudományos fejlődésnek, a további gazdasági növekedésnek és az iparosodásnak már vannak korlátai, a késő modern kultúra endemikus jellemzőivé váltak.

Beck dolgozatában kísérletet tesz arra, hogy megértse a társadalmi attitűdök és félelmek e figyelemre méltó átalakulását, és megpróbálja megvizsgálni a technológia, a tudomány, a politikai és társadalmi intézmények között játszó kölcsönhatásokat, valamint ezek kockázati következményeit mind az egyénre, mind a társadalom egészére nézve. Ez egyrészt a technológia emberi jólétben betöltött szerepének értékelése, másrészt pedig az, hogy a tudomány, a technológia és a társadalmi-politikai intézmények közötti összetett reflexív kapcsolatok hogyan strukturálják azokat az eredményeket, amelyek felett az ellenőrzésünk és befolyásunk mostanra megkérdőjeleződhet vagy veszélybe kerülhet. Végző soron természetesen a késő modernitás állapotáról szóló kommentár, és annak értékelése, hogy az ipari modernitás piaci viszonyain és különböző társadalmi intézményein keresztül közvetített technológia és tudomány hogyan alakítja a jövőt - amelyet a kockázat mátrixa ural.

Ellentétben a korábbi társadalomelméletekkel, mint például Marx, Weber vagy Durkheim, akik mindannyian a társadalomban működő tágabb erőket próbálják megérteni a társadalom belső ellentmondásainak és ezáltal a közelgő összeomlás, a radikális átalakulás vagy a politikai hatalomátvétel csomópontjainak vizsgálatával, Beck sokkal derűlátóbb.

Valójában nem az ellentmondások, az erőszakos összecsapások, az osztályharcok vagy a rendszerszintű intézményi kudarcok ragadják meg Beck fantáziáját, hanem az ipari társadalom abszolút sikerének ténye. Beck ugyanis a modernitás vívmányait, a tudomány fejlődését ünnepli, és azt, hogy mindegyik hogyan alakított át mindenféle dolgot, a fogyasztott áruktól kezdve a kommunikációs módokig, amelyeket ma élvezünk. Beck tézisének megértése tehát az ipari modernitás elterjedésének és a természet feletti uralmának megértésével

kezdődik.

Beck, a felvilágosodás és a modernitás

Sok kortársához hasonlóan Beck is a felvilágosodás híve, amelyet a világi eszmék és a racionalista ismeretelmélet erőteljes kombinációjának tekint, amely a tudományos kutatás és a technológiai fejlődés révén jutott kifejezésre. Ezek együttesen forradalmakat tettek lehetővé a gondolkodásban, a társadalmi, politikai és gazdasági szerveződésben, és ezzel megteremtették a modernista projekt alapjait; a természet meghódítására irányuló törekvést, az emberiség megszabadítását a szűkösség ártalmas életől, legyen szó akár az élelmezésbiztonságról, a menedékről vagy az alapvető szükségletekről, valamint a virulencia, a pestis és a betegségek ostorának leküzdését. Ez a projekt olyan sikeres volt, hogy Beck számára lehetővé tette, hogy a legtöbb ilyen nyomorúsággal foglalkozzunk - és néhányat meg is fékezzünk; a természetet visszafordítsuk és részben megszelídítsük, az élet lényegét és magát a genezist a DNS-tudomány segítségével felfedezzük. Végző soron lehetővé tette, hogy a modernista projekt sok mindent elérjen; felülmúlhatatlan mennyiségű haladást, jobbítást, technológiai áttörést, anyagi javulást, amelyet, bár nem egyenlően oszlik el, most az emberiség egyre nagyobb része élvezhet.³

Beck számára a modernista projekt nagy része ezzel befejeződött. Az emberiség többé már nem foglalkozik "kizárólag azzal, hogy a természetet hasznossá tegye, vagy hogy az emberiséget felszabadítsa a hagyományos korlátok alól". A valódi anyagi szükségletet - jegyzi meg - "objektíven csökkentették és társadalmilag elszigetelték az emberi és technológiai termelékenység fejlődése, valamint a jogi és jóléti állami védelem és szabályozás révén".⁴ Ironikus módon azonban éppen ezen a ponton Beck úgy véli, hogy az ipari modernitás elérte határait, és az átalakulás időszakát éli, visszafordíthatatlanul egy új történelmi korszak felé haladva Beck

³ Lásd Darryl S.L. Jarvis (1998): "Posztmodernizmus: Politics and Society, 26 (1), 95. o., magyarul: "A Critical Typology", Politics and Society, 26 (1), 95. o., magyarul: "A Critical Typology". 142.

⁴ Ulrich Beck (2000c), Kockázati társadalom: Egy új modernitás felé. Sage, 19. o.

"reflexív modernitásnak" nevezi. Ezt az átalakulást éppen az ipari modernitás által létrehozott eredmények hajtják, és inkább a sikerének természetes következménye, mintsem valamiféle rendszerszintű válság vagy ellentmondás.⁵ Beck szerint inkább az ipari modernitás sikerének ténye és az ipari kapitalizmus szinte mindenütt jelenlévő elterjedése olyan globális eredményeket hoz létre, amelyek aláássák saját anyagi hasznukat - vagy legalábbis egyre inkább képesek lesznek erre:

.. a modern társadalom a benne rejlő dinamizmus révén aláássza az osztály-, réteg-, foglalkozás-, nemi szerepek, nukleáris család, üzemek, üzleti szektorok és természetesen a természetes technikai-gazdasági fejlődés előfeltételeit és folyamatos formáit is.⁶

Melyek azok az elemek, amelyek aláássák a modernizációt és a modernitást? Beck számára ezek külön-külön meglepően kevésbé inspirálóak és látszólag jelentéktelenek, de együttesen halmozott jelentőséggel bírnak. Öt, egymással összefüggő folyamatot foglalnak magukban:

1. Globalizáció
2. Individualizálás
3. A nemek közötti forradalom
4. Alulfoglalkoztatottság
5. Globális kockázatok (például az ökológiai válság és a globális pénzügyi piacok összeomlása).⁷

---

⁵ Beck a "reflexív modernitást" különbözőképpen nevezi "második modernitásnak", a modernitást vagy ipari modernitást pedig "első modernitásnak". Lásd Ulrich Beck (1999), Világkockázati társadalom. Cambridge: Polity Press, 1-2. o.

⁶ Ulrich Beck, Anthony Giddens és Scott Lash (1994), Reflexive Modernization: Politika, hagyomány és esztétika a modern társadalmi rendben. Cambridge: Polity Press, p. 2.

⁷ Ulrich Beck (1999), op.cit., 2. o.

Mindegyik kihívás a térbeli-politikai "egyszerű, lineáris, nemzetállami alapú ipari modernizáció" ellen.⁸ Mindegyik elvonatkoztat a hagyományos társadalmi-politikai intézményektől, amelyekre az ipari társadalom reprodukciója támaszkodik, és mindegyik olyan következményekkel jár, amelyek növelik az egyének és a társadalom egészének kockázatnak való kitettségét. Beck írások változatos gyűjteményén keresztül vizsgálja ezeket a folyamatokat, és felépíti a kockázati társadalomról szóló tézisét.

Globalizáció és kockázat

Beck szerint az ipari modernitás sikerének nyilvánvaló eredménye az ipari modernitás széleskörű térbeli elterjedése, a határokon való áthaladás és a kultúrákba való beszivárgás képessége. Ugyanakkor azonban a globalizáció nem jóindulatú folyamat. Beck szerint a globalizáció megjelenése megkérdőjelezi a nemzetállam területi jellegét és szuverenitását, csökkenti az állam és polgárai egyoldalú vagy független cselekvésre való jogosultságát, és veszélyezteti a gazdasági szuverenitást azáltal, hogy az államokat arra kényszeríti, hogy a rendkívül mobilis tőke szeszélyeinek megfelelő módon cselekedjenek és olyan politikákat fogadjanak el, amelyek nagyjából megfelelnek. Ezen túlmenően ez a piacokat nemzetietlenné teszi, a külföldi befektetésekért folyó verseny nemzetközi mintáit hozza létre, és arra kényszeríti az államot, hogy ne tisztán belföldi, hanem nemzetközi választókörzetnek válaszoljon, amire nem tervezték, mivel legitimitásának és elszámoltathatóságának alapját belföldön találjuk, de anyagi szükségleteinek nagy részét most külső gazdasági interakciókon keresztül valósítja meg. Az állampolgárság demokratikus hitelessége így a reflexív modernitás alatt erodálódik, és az elszámoltathatóság és a tisztesség mechanizmusai, amelyek egyébként a modernitás és az ipari társadalom jellemzői, veszélybe kerülnek a nem hazai alapú gazdasági szereplők és folyamatok egyre befolyásosabb szerepe miatt.

---

⁸ ibid.,. 2. o.

A globalizáció tehát "a területileg rögzített politikai szereplők (kormány, parlament, szakszervezetek) és a nem területi gazdasági szereplők (a tőke, a pénzügyek, a kereskedelem képviselői) közötti hatalmi játszmát" eredményezi, és a "bizonytalanság és a kockázat politikai gazdaságtanát", ahol a tőkemenekülés, a tőkesztrájkok, az áthelyezés, az offshore termelés és a kiszervezés megkérdőjelezheti az állam és polgárai gazdasági biztonságát.⁹ Beck szerint ennek hatásai lefelé halmozódnak, és a jóléti állam visszaszorításával befolyásolják a kormányzati politikát a csökkenő társasági adóalap okozta költségvetési megszorítások miatt (ami maga is az állam által a külföldi befektetésekért és a tőkéért folytatott versenyben hozott intézkedések eredménye), ami viszont aláássa az állam azon képességét, hogy támogassa a tétlen munkaerőt, a nincsteleneket, a testi fogyatékkal élőket, vagy az olyan kiterjedt és költséges közjavak biztosítását, mint az oktatás és az egészségügy. Ez "dominóhatássá" válik, mivel az állam visszahúzódik hagyományos felelősségétől, és ezeket áthárítja polgáraitra, miközben növeli az egyének kockázatát azáltal, hogy jólétüket az egyéni felelősségre bízva az öngondoskodáson keresztül (például magán rokkantsági és életbiztosítás, munkanélküliségi biztosítás, megnövelt személyes megtakarítások stb. révén).

Individualizáció, nemek közötti forradalom, alulfoglalkoztatottság és kockázat

A fentiekben megfigyelt globalizációs folyamatokkal összhangban Beck a jóléti állam történelmileg dinamikus szerepét is megfigyeli, és azt, ahogyan megváltoztatta a társadalmi viszonyokat, részben nagyobb választási lehetőséget és szabadságot biztosítva az egyéneknek, részben elszigetelve őket a személyes kockázat maradványaitól. Az olyan közjavak, mint például az oktatás, a szociális támogató szolgáltatások és a gazdasági támogatások történelmi biztosítása Beck számára növelte azt, amit ő individualizációnak nevez, és eközben hozzájárult a modernista-indusztriális

⁹ ibid.,. 11. o.

a családi klánok, a házasság hagyományos társadalmi intézményei és a megszokott támogatási mechanizmusok, amelyekre a modernitás társadalmi és gazdasági reprodukciója támaszkodott. Beck számára ezek biztonságot nyújtottak az egyének számára, de egyben korlátokat is. A nagyobb választási lehetőségek, a közoktatáson keresztül megvalósuló társadalmi mobilitás, a globalizált munkamódszerek és a migráció révén megvalósuló utazás és áthelyezés által felszabadított korlátok alól a modernista-indusztriális alapú intézmények, mint például a nukleáris család, most veszélybe kerültek. Míg a szociológusok (Emile Durkheim, Max Weber) hagyományosan emancipációs folyamatnak tekintették ezt a folyamatot, amely felszabadítja az egyént a klánok, a törzsek vagy a vallási feudalizmus korlátai alól, addig Beck számára a reflexív modernitásban az ipari társadalom korlátozó és társadalmi rendező technikái alóli felszabadulás csak "a kockázati társadalom turbulenciájába" szabadítja az egyént.¹⁰ A család támogató hálózatait például Beck úgy látja, hogy a személyes támogató hálózatok kialakításában a saját találékonyságra való hagyatkozás váltja fel; a nukleáris család által nyújtott gazdasági biztonságot az egyéni felelősség váltja fel, és a foglalkoztatási kilátások szeszélyeinek van kitéve, és a munkabiztosítási jogosultságok egyéni megszerzésével biztosított.

A nagyobb individualizáció tehát nagyobb egyéni kockázattal jár együtt. Valójában ez az, amit Beck individualizáció alatt ért: "az ipari társadalom bizonyosságainak felbomlását, valamint azt a kényszert, hogy új bizonyosságokat találjunk és találjunk ki magunknak".¹¹ Míg tehát a modernitás az osztályok, a nemi szerepek, a foglalkoztatási minták szempontjából strukturálta a társadalmi rendeket, és meghatározta a tőke, az osztályok és a jóléti állam közötti kapcsolatot, addig a reflexív modernitásban ezek a kapcsolatok felbomlanak. A tőke, a munka és az állam közötti korporatista kapcsolat, amely a munkaerő stabilitásáért és a termelékenység növekedéséért cserébe a jóléti jogosultságok révén biztosította a teljes foglalkoztatottságot, az alacsony inflációt és az egyéni kockázat csökkentését, elpárolgott. Az egyének most ki vannak szolgáltatva a

változékony munkaerőpiacoknak,

---

¹⁰ Ulrich Beck, Anthony Giddens és Scott Lash (1994), op.cit.,. 7. o.

¹¹ ibid.,. 14. o.

rugalmas munkaügyi gyakorlatok és alkalmi foglalkoztatási gyakorlatok, amelyekben az egyénre hárul az a feladat, hogy folyamatosan átképezze és újra feltalálja magát, hogy megfeleljen a tőke és a munkahely változó igényeinek.¹² Ami a legaggasztóbb, hogy az egyének jelentős rétegei az individualizáció folyamata miatt lényegében jogfosztottá váltak, és nem képesek felelősséget vállalni gazdasági biztonságukért.

A posztkorporatista korszakban, a jóléti állam visszaszorulásával például a világ számos fejlett társadalmában (különösen Európában) visszatért a strukturális munkanélküliség, a gazdasági növekedés és a vállalati nyereségesség a strukturális munkanélküliség és az alulfoglalkoztatottság magas szintje mellett létezik.¹³ Stabil vagy elegendő munkahelyhez való hozzáférés nélkül sok egyén nagyobb kockázati sebezhetőséget tapasztal, nem tud hozzáférni az oktatási erőforrásokhoz, amelyeket egyre inkább a felhasználói díjfizetéses modellek vagy a magánbiztosítási rendszereken alapuló egészségügyi szolgáltatások nyújtanak.

Az individualizáció e folyamatai együttesen különböző társadalmi artikulációkat eredményeznek, amelyeket, bár különbözőek, Beck számára a biztonság és a kockázat közötti növekvő disszonancia köt össze, és a személyes jóléért, a gazdasági és szociális biztonságért viselt felelősség egyre nagyobb mértékben hárul az államról és a társadalomról az egyénre. Az eredmény győztesek és vesztesek előállítására; az egyének azon rétege, amely képes gondoskodni magáról, társadalmi hálózatokat kialakítani, iskolai végzettséget szerezni, vagyont szerezni és személyes biztonságát biztosítani. Egy másik réteg számára ez fokozott kockázatnak teszi ki őket, csökkenti a hosszú távú gazdasági biztonságukat, az oktatási lehetőségekhez és ezáltal a munkaerőpiachoz való hozzáférésük képességét, és kaszkádhatással jár az egyéni egészség és jólét tekintetében. Beck számára még nyilvánvalóbb, hogy ez a szélesebb kollektivitásra is hatással van a társadalmilag nemkívánatos következmények előidézése szempontjából: növeli az aljas

---

¹² Lásd a Deborah Lupton (1999), Risk. London: Routledge, 69-72. o. Lásd még a vitát Ulrich Beck

(2000a): The Cosmopolitan Perspective: Szociológia a modernitás második korszakában", British Journal of Sociology, 51(1), január/március, 89. o.

¹³ Ulrich Beck (1999), op.cit.,. 10-12. o.

társadalmi tevékenységek és a bűnözési szempontból deviáns viselkedés, a civil társadalom összeomlásához vezet egyes helységeiben; gettósítja az egyéneket és társadalmilag diszfunkcionális rétegeket hoz létre, valamint növeli a másokra jelentett kockázatot a növekvő bűnözési ráta vagy a személyes biztonságot fenyegető kockázatok tekintetében.

Az individualizáció folyamatát Beck számára a modernitás nemek közötti forradalma is megerősíti. Miközben ez kiszélesíti a nők lehetőségeit, destabilizálja a patriarchátust, és nagyobb hozzáférést biztosít a nők számára az oktatási és munkalehetőségekhez, a nőket érintő kockázatokat is növelheti. A nukleáris család decentralizálódása, például a családi kötöttségek és kötelezettségek, felmentheti a férfiakat apai kötelezettségeik alól, és a gyermeknevelés felelősségét kizárólag a nőkre háríthatja. Ez a gazdaságilag hátrányos helyzetű egyszülős családok rétegét hozza létre, és növeli az egyszülős nőkre nehezedő érzelmi és pénzügyi terheket, hogy zsonglőröködjének a karrierjükért való egyéni felelősséggel, a saját és gyermekeik gazdasági biztonságával, valamint a gyermeknevelési feladatokkal.¹⁴

Összességében Beck a reflexív modernitást egy nagyszabású rendszerszintű átalakulásnak látja, egy olyan mechanizmusnak, amely "detradicionalizálja" az ipari társadalmi rendező rendszereket, miközben másfelől "az individualizáció társadalmi hullámvásárát" hozza létre. Az állítás természetesen az, hogy "még nem élünk kockázati társadalomban, de már nem is csak a hiánytársadalmak elosztási konfliktusaiban".¹⁵ Inkább jelenleg "szemtanúi vagyunk a modernitáson belüli társadalmi átalakulásnak, amelynek során az emberek kiszabadulnak az ipari társadalom társadalmi formáiból - osztály, rétegződés, család, a férfiak és nők nemi státusza".¹⁶ Ennek az átalakulásnak az eredményei a tekintetben, hogy milyen sajátos módokon

¹⁴ Ulrich Beck, Anthony Giddens és Scott Lash (1994), op.cit.,. 14-16. o.

¹⁵ Ulrich Beck (2000c), op.cit.,. 20. o.

¹⁶ ibid.,. 87. o.

amelyekben a radikalizált modernizáció és individualizáció artikulálódhat, és a különböző társadalmi-politikai struktúrák, amelyeket kialakíthatnak, Beck számára átláthatatlanok maradnak. A radikalizált modernizáció makrostrukturális következményei azonban Beck számára túlságosan is nyilvánvalóak, és a társadalmi kockázat új formáinak kialakulásával járnak, amelyek következményei a szociális biztonságot és az egyéni jólétet az eddigieknél problematikusabbá teszik.

*Globális kockázatok és radikalizált modernizáció: A reflexív modernitás
következményei*

Míg Beck tézise a széles körű társadalmi kockázatok kialakulásáról azok számára, akik a közjavak deszocializációjával és a jólétért való kollektív felelősség kérdéseivel foglalkoznak, rezonálhat, Beck kockázati tézisének elsősorban a radikalizálódó modernizációnak a technológiára és a globális kockázatok előállítására gyakorolt hatásaival kapcsolatos megfigyelései miatt ünneplik. Beck számára ez az ötödik "összefüggő folyamatai" közül, és a technológiai fejlődés és innováció következményeivel kapcsolatos. Ez olyan technológiákat hozott létre, amelyek globálisan pusztítóak lehetnek, vagy adott esetben olyan származékos következményeket, amelyek olyan technológiák alkalmazásából erednek, amelyek következményei előre nem láthatóak, nem szándékosak és nem megismerhetőek voltak. Ez a globális kockázati társadalom, egy olyan fogalom, jegyzi meg Beck, "amely a modern társadalom fejlődésének egy olyan szakaszát írja le, amelyben az innováció lendülete által létrehozott társadalmi, politikai, ökológiai és egyéni kockázatok egyre inkább kikerülnek az ipari társadalom ellenőrzési és védelmi intézményei alól".¹⁷ Beck számára ez egy valóban egyedülálló történelmi korszakot jelent, amely képes a saját technológiai megsemmisülésére:

---

¹⁷ Ulrich Beck (1999), op.cit., 72. o. Beck természetesen azt is figyelembe veszi, hogy a

"kockázattársadalom" nem csupán a technológia által előidézett nem szándékolt következmények összessége. A technológiák aljas célú fejlesztésére és alkalmazására irányuló politikai döntések eredményét is jelenti, mint például a nukleáris és vegyi fegyverek kifejlesztése esetében.

. . a [huszadik század közepe] óta az ipari társadalom szociális intézményei szembesültek azzal a történelmileg példátlan lehetőséggel, hogy a bolygó élővilága a döntéshozatal révén elpusztulhat. Ez nemcsak az ipari forradalom korai szakaszától különbözteti meg korszakunkat, hanem minden más kultúrától és társadalmi formától is, bármilyen sokszínű és ellentmondásos legyen is ... . Ha tűz ütött ki, jön a tűzoltóság; ha közlekedési baleset történik, fizet a biztosító. Ez az előtte és utána, a jövő és az itt és most biztonsága közötti kölcsönhatás, mert még az elképzelhető legrosszabb esetre is megtették az óvintézkedéseket, a nukleáris, kémiai és géntechnológia korában felborult. Az atomerőművek ragyogó tökéletességükben nemcsak gazdasági, hanem orvosi, pszichológiai, kulturális és vallási értelemben is felfüggesztették a biztosítás elvét. A fennmaradó kockázat társadalma biztosítás nélküli társadalommá vált, ahol a védelem paradox módon a veszély növekedésével párhuzamosan csökken.¹⁸

Idegésítő módon kevés befolyásunk van ezekre a fejleményekre, nincs lehetőségünk a politikai diskurzusra, hogy elutasítsuk a kialakulásukat, vagy a politikai térre, hogy visszafordítsuk az idő kerekét. Inkább "az ipari korszakból a modernitás kockázati korszakába való átmenet akaratlanul... a modernizáció dinamikája során" következik be, és egyszerűen a "nem szándékolt következmények" véletlenszerűségét tükrözi."¹⁹ Az ökológiai válságok például az iparosodás, az urbanizmus és a város mint a kereskedelem, a munka és az élettér elsődleges gyűjtőhelyének mindenütt tapasztalható elterjedéséből adódnak. Az elosztórendszerek, az autóközlekedésre való támaszkodás, az erőforrás- és energiaigény, a természetes élőhelyek pusztulása és a

---

¹⁸ Ulrich Beck (1992), "Az ipari társadalomtól a kockázati társadalomig: A túlélés, a társadalmi struktúra és az ökológiai felvilágosodás kérdései," Elmélet, kultúra és társadalom, 9. kötet, 101. o. Lásd még Ulrich Beck (1991), Ökológiai felvilágosodás: Esszék a kockázati társadalom politikájáról. Armherst, New York: Prometheus Books; Anthony Elliott (2002), "Beck's Sociology of Risk: A Critical Assessment," Sociology, 36(2), 295. o.

¹⁹ Ulrich Beck (1999), op.cit., 73. o.

az ebből eredő szennyezés mind olyan nem szándékolt következmények, amelyek halmozottan befolyásolják a helyi és globális ökológiát - talán olyan mértékben, hogy visszafordíthatatlan pusztulással fenyegetnek, mint a globális felmelegedés esetében. Hasonlóképpen, a genetikai technológiák elterjedése és egyre szélesebb körű alkalmazása a gyógyászat, az élelmiszer-technológia és az állattenyésztés különböző területein potenciálisan nem szándékolt, hosszabb távú, generációk közötti kockázatokat eredményez. A technológiai fejlődés tehát megnövelte "azon képességünket, hogy olyan intenzív és kiterjedt módon hatunk a világra, hogy cselekedeteink következményei elkerülnek bennünket attól, hogy előre lássuk őket".²⁰ A csernobili atomerőmű olvadása és robbanása például messze túlmutatott minden olyan vészhelyzeti forgatókönyvön, amelyet az erőművet tervező és építő mérnökök el tudtak képzelni, és nemcsak a helyi lakosokra volt hatással, hanem egész népeiségekre az országhatárokon túl és generációk között, a deformitások és születési rendellenességek kiszámíthatatlan költségeivel.

Sajnos Beck szerint a reflexív modernitásban az ilyen kockázatok áradata jelenik meg, vagy alakulhat ki, ami drámaian megváltoztatja a társadalom és a kockázat közötti metastrukturális kapcsolatot, amely az ipari modernitásban létezett. Beck számára nem csupán az a megfigyelés fontos, hogy a technológia kockázatokat termel. Nem is egyszerűen az a megfigyelés, hogy a reflexív modernitásban a kockázatok kiterjedtsége sokkal nagyobb mértékű. Beck számára ugyanilyen fontos az is, hogy ez mit tesz az ipari modernitásban kialakult társadalmi szerződéssel és a kockázat feletti ellenőrzés rendszerével, amely lehetővé tette a kockázatnak való kitettség becslését, kezelését, ellenőrzését és kompenzálását. Mivel a kockázat nagyságrendje olyan nagy, a technológiai veszélyek és balesetek pedig olyan kiterjedtek, hogy túllépik a helyet és az időt azáltal, hogy nemzetközi vagy globális kiterjedésűvé és nemzedékek közötti térré válnak, a rendezett ellenőrzés és a szabályozott szabályozás kilátásai is megszűnnek.

²⁰ Shlomo Griner (2002), "Élet egy világgcockázati társadalomban: Rasmusennek", Millennium: Journal of International Studies, 31(1), 149. o.

a kockázat eloszlása a populációk között és a populáción belül lehetetlenné és értelmetlenné válik.

Ez Beck tézisének lényege, és kiemeli a reflexív modernitás következményeivel és a kockázati társadalom felemelkedésével kapcsolatos aggodalmainak súlyosságát. Míg a fenyegetések és a nagyobb méretű kockázatok megjelenése történelmileg összefügg a technológia és az ipari társadalom elmélyülésével, és így történelmileg normális, addig a kockázatok feletti ellenőrzés önkéntelen átadása a társadalmi kezelés szempontjából az, ami potenciálisan a legnagyobb társadalmi kárt okozza - sőt, magát a társadalmi rendünket fenyegeti. Ezen az alapon Beck egyszerre figyelheti meg egyfelől a tudományos fejlődés elmélyülésének, másfelől a nagyobb kockázatnak a látszólagos paradoxonát; a reflexív modernitásban mindkettő egybeesik, a tudomány és a technológia fejlődése egyidejűleg növeli a bizonyos veszélyek ellenőrzésének és kezelésének technikai eszközeit, ugyanakkor ugyanezek a fejlesztések előrevetítik a megakockázatok megjelenését, a kockázatok ellenőrzésének megfelelő csökkenésével.

Kockázatok ellenőrzése a kockázati társadalomban: Kockázat, kár és veszély meghatározása

Beck tézise és a társadalomnak a kockázat feletti csökkenő ellenőrzés rendszere felé való nyilvánvaló elmozdulásával kapcsolatos meglátásai a kockázat és annak episztemikus vagy generatív okainak megértésén alapulnak. Ezeket megkülönbözteti a veszélyek, azaz a természetben előforduló események, amelyek kárt okozhatnak, és a kockázatok, azaz a tudomány és a technológia jólét előállítására érdekében történő felhasználása során végzett szándékos számításokból eredő károk között. Ezek epizodikusak és szorosan összefüggnek a történelmi korszakokkal, amelyek mindegyike társadalmi irányítási rendszereket fejleszt ki, hogy megpróbálja kezelni a kár, a veszély és a kockázat

megnyilvánulásait. Beck számára ezek

három definíciós tipológiát foglalnak magukban, amelyek lazán a következőképpen csoportosíthatók (lásd még az 1.1. ábrát):

1. *aDöntésveszély a premodernitás alatt: Veszély kontra kockázat*

aModernitás előtti időkre jellemző, természeti katasztrófák (természeti csapások) vagy de jure veszélyek: éhínségek, árvizek, természet okozta nélkülözések, termés kiesések, dögvészek, földrengések, hurrikánok és időjárással kapcsolatos veszélyek stb. által jellemzett veszélyek.

Beck szerint aDöntési veszélyek az emberi lét velejárói." Az emberi drámák - jegyzi meg - mindig is sújtották az emberiséget. Az emberiség története "járványok, éhínségek és természeti katasztrófák" története; számtalan katasztrófa az idők során. Az idők kezdete óta különböző csapások sújtották az emberi létet, és sokakat - ismeri el Beck - az ipari társadalom visszaszorított, ha nem is enyhített teljesen. Az emberiség nagy részeinek élelmezésbiztonsága például nőtt; a nélkülözések okozta halált a nyugati jóléti államokban gyakorlatilag felszámolták. Beck számára mindez nem kérdéses. Inkább egyszerű a mondanivalója: a kockázat és a veszély különböző fogalmak, különböző jelenségek. A veszély azokra a természetben előforduló eseményekre utal, amelyek nem az emberi tevékenység következményei (például földrengések, villámcsapások, aszály okozta éhínség, cunamik, hurrikánok, tűzvészek vagy árvizek). Ezek isteni cselekedetek: "az iparosodás előtti veszélyek, bármilyen nagyok és pusztítóak is voltak, "sorscsapások" voltak, amelyek "kívülről" zúdultak az emberiségre, és egy "másnak" - isteneknek, démonoknak vagy a természetnek - tulajdoníthatók".²¹ Az emberi társadalom története az ilyen veszélyek leküzdésére, vagy legalábbis hatásuk minimalizálására tett kísérletek története volt. És ebben a tekintetben Beck nagyfokú fejlődést láthat.

---

²¹ Ulrich Beck (1992), op.cit., 97-98. o.

Az ipari modernitás természetesen nem annyira sikeres volt, hogy felszámolta a természeti katasztrófákat, hanem olyan rendszereket és válaszokat fejlesztett ki (pl. korai figyelmeztető és evakuálási rendszerek, építési technológiák és törvényes építési szabályok, katasztrófavédelmi és katasztrófaelhárítási rendszerek), amelyek lehetővé teszik, hogy a természet következményei többnyire lényegtelenek legyenek társadalmaink és politikai rendszereink egésze számára. Más szóval, a természet által előidézett veszélyek egyre inkább az ellenőrzés, a vészhelyzet-kezelés, a kárcsökkentés és a katasztrófavédelmi intézkedések rendszerének vannak alávetve.

2. *Kockázati számítás: A kockázat és a kockázatkezelés társadalmi konstrukciója az ipari modernitásban*

Az ipari modernitás által jellemzett **kockázati kalkulus**, amelyben a javak termelésére és elosztására vonatkozó döntések az iparosodás révén kockázatokat eredményeznek, amelyeket azonban a tudományos alkalmazás, kodifikáció, hozzárendelés és kompenzáció révén beépítenek a társadalom gazdasági kalkulusába. A kockázatot mérik, értékelik, ellenőrzik, felügyelik és kezelik.

Beck szerint a kockázat teljesen más veszélyt jelent az emberiség számára, mint a természetben előforduló veszélyek, mivel a kockázatok az egyének és a társadalom cselekedeteiből és tevékenységeiből, tudatos döntéshozatalból erednek. Konkrétan Beck úgy látja, hogy a kockázat keletkezése elválaszthatatlanul összefügg az ipari társadalom kialakulásával. Így Beck számára a veszélyek "alapvetően különböznek a "kockázatoktól" ... mivel nem döntéseken alapulnak, pontosabban olyan döntéseken, amelyek a technogazdasági előnyökre és lehetőségekre összpontosítanak". A kockázat ezzel szemben "ipari, azaz műszaki-gazdasági döntéseket és hasznossági

megfontolásokat feltételez".²² A kockázatok

---

²² ibid.,. 98. o.

készült, a veszélyek természetesen előfordulnak. Az ipari társadalom tehát nagymértékben felelős a kockázatok előállításáért vagy felépítéséért (az urbanizáció problémái, az ipari szennyező anyagok okozta megbetegedések, az autóforgalom okozta balesetek és sérülések, a véletlenszerű mérgező vegyi anyagok kibocsátása, az elektromágneses sugárzás okozta problémák, a villamos energia átvitele, a toxicitás és a gyógyszeres terápia mellékhatásai). Ennek megfelelően az ipari társadalom funkcionális igényt támaszt egyfajta társadalmi kockázati szerződésre; "a társadalmi elszámoltathatóság és felelősség problémája visszavonhatatlanul felmerül", és politikai alkalmazkodást igényel, ahol a kockázat szabályai az elszámoltathatóság, a felelősség és a kártérítés tekintetében intézményesíthetők és kezelhetők.²³ Ennél is fontosabb, hogy a kapitalista cserekapcsolatokon alapuló iparosodáson keresztül történő vagyonteremtés imperatívusza a kockázat társadalmiasításának egy olyan formáját hozza létre, ahol az ipari kockázat következményei kollektivistá intézményekbe és biztosítási piacokra kerülnek, és az állam vállalja azokat.

Az egyének mentesülnek a kockázat következményei alól, mivel a kockázat jogi eszközökkel átruházható az állami és kereskedelmi intézményekre. Ahogy Beck megjegyzi: "A modernitás, amely bizonytalanságot hoz a létezés minden részébe, az iparilag előállított veszélyekkel és károkkal szembeni társadalmi szerződésben találja meg ellenpéldáját, amelyet állami és magánbiztosítási szerződésekből varrtak össze".²⁴ Az ipari kockázat kvintesszenciális lényege tehát az ellenőrzésére és intézményesítésére való törekvés:

Politikailag és programszerűen ez a paktum a szabványos ipari forradalom következményeinek megfékezésére és "igazságos" elosztására valahol a szocializmus és a liberalizmus között helyezkedik el, mivel a következmények és veszélyek szisztematikus létrehozásán alapul, de ugyanakkor bevonja az egyéneket azok megelőzésébe és kompenzálásába. A vele elérhető konszenzus mindig instabil marad, a konfliktusok

²³ ibid.,. 98. o.

²⁴ ibid.,. 100. o.

terhelt és felülvizsgálatra szorul. Éppen ezért azonban ez jelenti a haladásról szóló konszenzus magját, belső "társadalmi logikáját", amely az iparosodás első szakaszában legitimálta a techno-gazdasági fejlődést.

Ez a "társadalmi szerződés" vagy kockázati szerződés központi szerepet játszik a kockázatnak az ipari társadalom és a globális kockázati társadalom közötti eltérő intézményi megtestesülésének értékelésében. Beck számára ez a felvilágosodás optimizmusának és pragmatizmusának csúcspontját tükrözte: a racionalista ellenőrző episztemológiák és tudásrendszerek alkalmazása az iparosodás folyamata által felvetett kockázati externáliákra; a kockázatért való felelősség és a kockázatkezelés háromoldalú megosztása a tőke, a munkaerő és az állam között annak biztosítása érdekében, hogy a jólét előállítása során a kockázatokat azonosítani, kezelni, ellenőrizni és kompenzálni lehessen. Az ipari társadalom szerkezetét Beck számára így a kockázatkezelés mátrixa írta be, ahol a hasznosságra és a vagyontermelésre vonatkozó döntések egybeesnek a kockázatszámítással. Beck számára ez magyarázza a kockázati ipar és a kockázattudomány növekedését is, amely az ipari társadalom társadalmi szerződésének és a professzionális kockázatkezelés és -menedzsment követelményeinek egyfajta szakmai megtestesülését jelenti. Ahogy Beck megjegyzi;

A kockázatok mindig a döntésektől függenek. . . A bizonytalanság és a veszélyek döntésekké való átalakulásából erednek (és döntések meghozatalára kényszerítenek, amelyek viszont kockázatokat eredményeznek). Az ipari társadalom előtti kiszámíthatatlan veszélyek (pestis, éhínség, természeti katasztrófák, háborúk, de a mágia, az istenek, a démonok is) kiszámítható kockázatokká alakulnak át az instrumentális racionális ellenőrzés fejlődése során, amelyet a modernizációs folyamat az élet minden területén elősegít. Ez jellemzi a helyzetet és a konfliktusokat a korai, klasszikus ipari . . . társadalomban. A

terjeszkedése során ez nemcsak a termelési kapacitások "megvalósíthatóságára", az adóbevételekre, az exportkockázatok és a háború következményeinek kiszámítására igaz, hanem az egyéni életek viszontagságaira is: balesetekre, betegségekre, halálra, szociális bizonytalanságra és szegénységre. Ez vezet ... .. a biztosítások különböző rendszereinek kialakulásához, amennyiben a társadalom egésze a biztosítók szempontjából kockázati csoportként értelmeződik - mint elővigyázatos állam és mint gondoskodó állam.²⁵

Ily módon a társadalom egyre több területe és gondja kerül az ellenőrzés és a kockázatszámítás alkalmazásának rendszerébe; az egyéni szakmaválasztástól kezdve a jövőbeli személyes jövedelem biztonsága szempontjából, a család méretének megválasztásától kezdve a gyermeknevelés választott módján át a fogyasztott élelmiszerek kiválasztásáig, minden érv Beck a kockázatszámítás tárgyává válik, és kockázati választásnak tekintik, és így "baleseti forgatókönyvek, statisztikák, társadalmi kutatások, műszaki tervezés és a legkülönbözőbb biztonsági intézkedések áradatának" tárgyává válik.²⁶

3. Radikalizált kockázat: Globális kockázati társadalom

Radikalizált kockázat, amelyet a reflexív modernizáció jellemez, amelyben az "ipari technikai-tudományos projektek" nem szándékolt kockázatokat termelnek, amelyek kiszámíthatatlanok, nem biztosíthatók és túlmutatnak a modernitás ellenőrzési rendszerén.

A globális kockázattársadalom egy lényeges szempontból különbözik az ipari modernitástól: a "társadalmi szerződés" vagy kockázati szerződés egyre inkább felbomlik. A kockázatok - kiterjedtségük és kiismerhetetlenségük miatt - ma már kiszámíthatatlanok és meghaladják a kockázatok.

---

²⁵ Ulrich Beck (1999), op.cit., 75-76. o. Lásd még Roy Boyne (2001), "Cosmopolis and Risk: A Conversation with Ulrich Beck," Theory, Culture & Society, 18(4), pp.47-63.

²⁶ ibid.,. 76. o.

az ellenőrzés, a mérés, a szocializáció és a kompenzáció kilátásai. "Az atomenergia, a kémiai és biotechnológiai termelés számos fajtája, valamint a folyamatos és fenyegető ökológiai pusztítás" - érvel Beck - megbontja az ipari társadalom "biztonsági paktumát", és így "a kialakult kockázati logika alapjai felborulnak vagy felfüggesztésre kerülnek".²⁷ Ez a kockázati társadalomba való belépés, és akkor következik be, amikor

. . a veszélyek, amelyekről a társadalom most dönt, és amelyeket következképpen a társadalom termel, aláássák és/vagy megszüntetik a jóléti állam meglévő kockázatszámításainak bevett biztonsági rendszereit. A korai ipari kockázatokkal ellentétben a nukleáris, kémiai, ökológiai és genetikai kockázatok (a) nem korlátozhatók sem időben, sem helyileg, (b) nem számonkérhetők az ok-okozati összefüggés, a vétkesség és a felelősség bevett szabályai szerint, és (c) nem kompenzálhatók vagy biztosíthatók.²⁸

A globális kockázattársadalomban már senki sem tudja biztosan, hogy a közös technológiáink és innovációink révén milyen mértékű kockázatokkal kell szembenéznünk. A tudomány most cserbenhagy bennünket, ellentmondásos jelentésekkel, ellentmondásos értékelésekkel és a kockázatszámítások nagy eltéréseivel. A kockázati technokratákba vetett hit elpárolog, a szakértők hegemoniája megszűnik, és a kockázatértékelés nem több, mint politikai játék, amely szekcióérdekeket szolgál. A genetikailag módosított élelmiszerek bevezetését Nyugat-Európában például a fogyasztók többnyire nem azért utasították el, mert a tudósok kedvezőtlen megállapításokat tettek az emberi egészségre gyakorolt várható kockázatok tekintetében, hanem azért, mert a lakosság széles rétegei elutasítják a nagy agrárvállalkozások által befolyásoltnak tekintett kockázati szakértők által kiadott tanácsok szentségét. A fogyasztók most már gyanakodnak arra, hogy a "szakértők" csak korlátozottan értik a nem szándékolt következményeket, amelyeket a

²⁷ Ulrich Beck (1992), op.cit., 100-101. o.

²⁸ Ulrich Beck (1999), op.cit., 76-77. o. Lásd még ibid., 102.

összetett technológiák és azok kockázati externáliái. A reflexív modernizáció alatt tehát a kockázattársadalom "társadalmi szerződése" felbomlik.

A Beck-féle globális kockázati társadalom meglehetősen lehangoló, egyre veszélyesebb, és teljes mértékben az értelmes ellenőrzésen kívül esik. A bizonyosság és a tudás összeomlani látszik, és a kockázati társadalom egyre inkább úgy tűnik, hogy mindannyiunkat elnyel egyfajta kulturális gondolkodásmód, a növekvő félelmek, fóbiák, hiper-kockázatok és a súlyos, tudományosan előidézett katasztrófa lehetősége.

A tudás modernizációja nyomán növekvő tudatlanság és nem-tudás háttérében radikális módon merül fel a bizonytalanság kontextusában való döntés kérdése. Ha nem ismerhetjük az ipari kutatás, cselekvés és termelés hatásait - ahogyan ez a géntechnológia és a humángenetika területén már általánosan jellemző - akkor -ha sem a főszereplők optimizmusa, sem a kritikusok pesszimizmusa nem alapul biztos tudáson, akkor zöld vagy piros lámpa van a technopari fejlődés és a tömeges felhasználás számára?²⁹

Beck szerint ennek következménye egyfajta "szervezett felelőtlenség" kialakulása, amelynek következtében a szakértői megosztottság, az ellentmondás és a tudományos ismeretek korlátai megbénítják a politikai válaszokat ezekre a felmerülő veszélyekre és kockázatokra. A politikai intézmények ismét egy elosztási mátrixot kapnak, de ezúttal nem a vagyonelosztás és az intézményi legitimitás problémája, hanem a kockázatelosztás problémája által behatárolva.

A fejlett modernitásban a gazdagság társadalmi termelését szisztematikusan kíséri a kockázatok társadalmi termelése. Ennek megfelelően a problémák

---

²⁹ Ulrich Beck (2000b), op.cit., 217. o.

A szűkösség társadalmában az elosztással kapcsolatos problémák és konfliktusok átfedésben vannak azokkal a problémákkal és konfliktusokkal, amelyek a technológiailag-tudományos úton előállított kockázatok előállításából, meghatározásából és elosztásából erednek.³⁰

---

³⁰ Ulrich Beck (2000c), op.cit., 19. o.

<p style="text-align: center;">Ábra 1.1</p> <p style="text-align: center;">A kockázat eredetének, mértékének és ellenőrizhetőségének változása három korszakban</p>			
	Pre-Modernity	Ipari Társadalom (Modernitás)	Kockázati társadalom (Reflexív modernitás)
Kockázati tipológia	<i>aDöntéshozatal</i>	Kockázati számítás	Radikalizált kockázat
Kockázatot kezdeményezők	Természeti veszélyek, veszélyek, és katasztrófák (földrengések, árvizek, aszályok, éhínség, természetes kudarcok, pestis, betegség, öngyógyítás sérülés, extrém időjárás előfordulás)	Természeti veszélyek a következőkkel kapcsolatban premodernitás + kockázatok a munkahely, ipari balesetek, kockázat a felhasználás / a technológia és technológia termékek	Mesterséges katasztrófák, önmaga kockázatot jelentenek, a kockázatok által generált a társadalmi természet, politikai, gazdasági szervezet vagy a műszaki-tudományos technológiák
Kockázat / veszély mint a következők függvénye	NO (Istenek, démonok)	IGEN Kockázat a következők miatt	NO (együttesen)

<p>egyéni döntés</p>	<p><u>De jure</u> veszélyek a következők miatt természeti események / katasztrófák</p>	<p>iparosítás és a a ipari folyamatok és</p>	<p>meghozott döntések a örökbefogadás / fejlesztés / a</p>
		<p>technológia termékek (gépjárművezeté s, repülés, munkahelyi balesetek, gépi balesetek, ipari korú termékek (élelmiszerfajták) fogyasztásából eredő megbetegedések). A döntés, hogy ezeket a termékeket/tech nológiákat használják/ne m használják, leginkább egyéni döntés alapján</p>	<p>technológiák többnyire az egyénekre/társ adalomra erőltetett). Az egyéneknek a radikalizálódott modernitás kockázati környezetében kell eligazodniuk, tökéletlen ismeretekkel, a tudomány és a "szakértők" pedig képtelenek a kialakult kockázatokat ellenőrizni.</p>

		gyakorolható.	
A Pusztítás	Emberek, városok, régiók, országok, kultúrák	A hely korlátozott, idő, szociális határok, vagy politikai számítások; szabályozható	Korlátlan balesetek; generatív kockázatok amely gyakran nem várható, generációk közötti

		a oldalon keresztül	következmények;
		kártérítés biztosítás	
Számítása Pusztítás	Bizonytalan / cselekmény isten, akit úgy tekintenek, mint "sors", büntetés, vallási értelmezés	Kiszámítható bizonytalanság (a valószínűség elemzés), a pusztítás / kár számszerűsíthető és ismert; biztosítható, kompenzáció lehetséges; hibáztatás attribúció rendelkezésre áll; jogi a felelősségre vonás lehetséges	Nagyon kicsi; valószínűségi szintje pusztítás végtelen; nincs számítás lehetséges; eredmények kiismerhetetlen; eredmények nem számszerűsíthető; jogi a felelősség nem lehetséges; nincs jogi a felelősség rendelkezésre áll; nem biztosítható; kompenzáció nem elérhető
Felelősség	Sors, természetfeletti lény, vagy tulajdonított	A szabályok megbízás a politikai	Igen és nem: "Szervezett Felelőtlenység"

	isteni eseményekre / démonok; veszély felirat a oldalon keresztül babona /	/ piac intézmények/ jogi apparátus	és a cselekvőképtelens ég politikai intézmények válaszoljon reflexív
	vallási meggyőződés, természetfeletti ég		a modernitás kockázatai

Forrás: Journal of Risk Research, 7(4), 380. o.: Drik Matten (2004), "The Impact of the Risk Society Thesis on Environmental Politics and Management in a Globalizing Economy-- Principles, Proficiency, Perspectives" (A Kockázati Társadalom Tézisének hatása a globalizálódó gazdaság környezetvédelmi politikájára és menedzsmentjére - elvek, képességek, perspektívák) című könyvéből adaptálva.

A világekockázati társadalom értékelése Tézis

Beck művének népszerűsége részben az időzítéssel magyarázható. Beck nem láthatta előre, hogy a világ kockázati társadalmáról szóló első művének 1986 májusában történő megjelenése egybeesik egy monumentális méretű katasztrófával, az ukrajnai Csernobilban április 25-26-án bekövetkezett atomerőmű-robbanással. Becknek a reflexív modernitással kapcsolatos aggodalmai, a tudomány és a technológia korlátaival és az embereknek az általa kitalált technológiák következményeinek ellenőrzésére való képességével kapcsolatos félelmei bőségesen bebizonyosodtak, amikor a csernobili négyes számú reaktor két végzetes robbanás következtében halálos sugárzás (a Hirosima és Nagaszaki felett elhelyezett atombombák által kibocsátott radioaktivitás 30-40-szerese) jutott a légkörbe. A robbanást követő napokban az a látvány, hogy a helikopterrel bevetett emberek önként áldozták fel az életüket, hogy durván földet és betont borítsanak a reaktorra a további sugárszivárgások eltömítésének reményében, csak aláhúzta, hogy a tudomány képtelen érdemben reagálni az általa kirobbantott válságra. Nem volt más válságkezelés, nem volt válaszlépési terv, nem volt más elszigetelési stratégia, mint a létesítmény bezárása, betonba burkolása, emberek millióinak evakuálása, több ezer hektárnyi terület lezárása és egy 30 km-es sugárú tilalmi zóna létrehozása a reaktor körül, amelyet később 4300 négyzetkilométeresre bővítettek.³¹ Úgy tűnt, hogy a világ kockázati társadalma bosszút állt.

Beck munkájának időszerű megjelenése és a csernobili katasztrófára való visszhangja ellenére tézisének tágabb körvonalai továbbra is problematikusak, és szigorú viták tárgyát képezik. Ennek nagy része arra irányult, hogy Beck hogyan fogja fel a kockázatot, de arra is, hogy miként magyarázza az individualizáció folyamatát.

---

³¹ Uranium Information Centre, Melbourne, Ausztrália < <http://www.uic.com.au/nip22.h> > hozzáférés: 2004. szeptember 7-én. Dirk Matten (2004), "The Risk Society Thesis in Environmental Politics and

Management--A Global Perspective", Journal of Risk Research, 7(4), June, pp. 371-372.

és a globalizáció az ipari modernitás, a nemzetállam és a kockázattellenőrzés állami alapú mechanizmusainak logikájával ellentétes. Beck tézisének nagy része valóban a globalizációval kapcsolatos megfigyeléseire támaszkodik, és arra, amit Beck az állami autonómiára és intézményi kapacitásra gyakorolt negatív hatásainak tekint. Ezeket szerinte a komplex kölcsönös függőség, a piacok globalizációja, a média és a véleményformálás fokozott összekapcsolhatósága, a tőkemobilitás, valamint a szupranacionalizmus megjelenése kérdőjelezi meg. A politikai szerveződés vezető mintáit, amelyek az 1648-as westfáliai béke óta a társadalom térbeli-politikai és gazdasági konfigurációját szabályozták, Beck számára most az államok között zajló egyre nagyobb mennyiségű (gazdasági és politikai) tevékenység és az államhoz nem kötött folyamatok erodálják. Beck számára az eredmény a westfáliai alapú kormányzási rendszerből egy poszt-veszfáliai rendszerbe való átmenet, ahol az állam határai és az államnak a folyamatok, kockázatok és külső hatások mindenféle formájának hatékony szabályozására és ellenőrzésére való képessége végzetesen veszélybe kerül. Az államok szuverenitásuk egy részét feladják, nem önként, hanem alattomosan, kulturális változások, az állami szabályozási rendszereket megkerülő gazdasági folyamatok és olyan politikai folyamatok révén, amelyek az államokat komplex rendszerekbe és transznacionális szabályozási kormányzási struktúrákba vonják be.³² A társadalom epicentruma a tisztán nemzeti környezetből világméretű közösséggé válik. Lorraine Eden és Stefanie Lenway megragadja e tézis lényegét, amikor megjegyzik:

Ha az 1970-es és 1980-as évek világát sakktáblaként képzeljük el, akkor a mozdíthatatlan blokkok az országhatárok és a kereskedelmi falak voltak, amelyek mögött a kormányok, a vállalatok és a polgárok menedéket találtak. A politikailag létrehozott falakkal védve az országok fenntarthatták saját kultúrájukat,

---

³² Dirk Matten (2004), op.cit.,. 390. o.

hagyományok és életmódok, valamint a saját maguk által választott kormányzási módok.³³

Eden és Lenway szerint azonban a globalizáció és az 1980-as években kialakult neoliberális politika megszüntette, vagy legalábbis "jelentősen csökkentette a gazdaságok közötti mozdíthatatlan blokkok hatását".³⁴ Ennek során megszületett a poszt-vesztfáliai rendszer (lásd az 1.2. ábrát).

---

³³ Lorrain Eden és Stefanie Lenway (2001), "Bevezetés a multinacionális szimpóziumhoz: Journal of International Business Studies, 32(3), 384. o., "The Janus face of Globalization".

³⁴ ibid.

Ábra 1.2		
Beck és a mainstream globalizációelmélet: Beck: A globalizáció hatása a westfáliai rendszerre		
	Westfáliai rendszer	Poszt-vesztfáliai Rendszer
A társadalom alkotmánya	A nemzetben foglaltak... állapot / koncentrált / határolt	Világgá fejlődik Társadalom / diffúz / porózus
Politikai helyzete Teljesítmény	Monopólium birtokosa nemzeti kormányok	Polopólium kormányzati, hazai nem kormányzati és nemzetközi szereplők (kereskedelmi szereplők, lobbicsoportok, nem kormányzati szervezetek, szakmai testületek, állami intézmények stb.)

A szabályozás szintje	Legutóbb a neoliberális eszmei eltolódások következtében csökken / lehet reflexív és függ a társadalom politikai-ideális normáitól is	Növekszik a nemzetek feletti szabályozások / nemzetközi rendszerek kialakulásának gyors megjelenése / formalizált rendszerek kialakulása
		(WTO, IMF, NAFTA, EU stb.)
A demokratikus ellenőrzés Politikai hatalom	Magas	Alacsony

Forrás: Journal of Risk Research, 7(4), 390. o.: Dirk Mattern (2004), "The Impact of the Risk Society Thesis on Environmental Politics and management in a Globalizing Economy-- Principles, Proficiency Perspectives", Journal of Risk Research, 7(4), 390. o., átvéve.

A globalizáció Beck-féle értelmezése népszerű és széles körben elterjedt, sőt, a jelenleg világszerte aktív globalizációellenes tiltakozó mozgalmakban sokak számára ez az érvelés képezi az alapot. De mi az alapja azoknak a feltételezéseknek, amelyek a globalizációnak a nemzetállamra és a westfáliai rendszerre gyakorolt hatásairól szólnak? Ha igazak, akkor empirikus eltéréseket és jelentős változásokat kellene észlelnünk például a jólét terjedésében és elosztásában, a közvetlen külföldi befektetésekben (FDI), a multinacionális vállalatok telephelyének kiterjedtségében, esetleg az államcsőd fokozódását, ahogy a globalizáció megfosztja az államot gazdasági bázisától és az állam költségvetési válságát idézi elő. Ha, ahogy Beck sugallja, az állam most egyre nagyobb terheket tölt le polgáraitra; jóléti kötelezettségeit áthárítja, miközben az adóalap csökkenése miatt a kényszerű verseny miatt egyre kisebbé válik, hogy csökkentse az adókat és növelje vonzerejét a rendkívül mobilis tőke számára, akkor nyomon kell követnünk ezeket a változásokat, és megfigyelhetjük az állami bevételek abszolút csökkenését és a kisebb kormányzatot.

A különböző empirikus források vizsgálata azonban kevésbé támasztja alá Beck tézisét. Először is, az OECD-országok széles választékában nem látszik zavar, sőt, nem is látszik bizonyíték az állami adóbevételek csökkenésére. Így a kormányzati kiadások is szinte egyirányú emelkedő trendvonalat mutatnak 1960 óta, pontosan akkor, amikor a globalizáció hatásai Beck szerint elkezdtek hatni a nemzetközi gazdaságra (lásd az 1.1. táblázatot). A GDP százalékában kifejezve a kormányzati kiadások például az 1960-as brit 32,2%-ról 2005-re 45,5%-ra emelkedtek; Kanadában 28,6%-ról 39,3%-ra; Olaszországban 30,1%-ról 48,2%-ra; az Egyesült Államokban pedig 26,8%-ról 36,6%-ra.

Az adóbevételek Beck állításaival ellentétben szintén jelentős emelkedő tendenciát mutatnak. A GDP arányában az adóbevételek 1960-ban a GDP 28,5%-áról 2005-re 36,5%-ra nőttek Nagy-Britanniában; Kanadában 23,8%-ról 23,8%-ra

33,4%; Olaszországban 34,4%-ról 41,0%-ra; és még az Egyesült Államokban is - egy történelmileg alacsony adóztatású államban - mérsékelten emelkedett az 1960-as 26,5%-ról 2005-re 27,3%-ra. Az OECD-országokban az állam adóügyi válsága vagy az állam visszavonulása a mai gazdasági életben nem jelenti azt, hogy az állam továbbra is szerves része a modern gazdaságok szövevényének.

Asztal 1.1										
Kormányzati kiadások és adóbevételek a GDP százalékában: 1960-2005										
Kiválasztott OECD- államok										
Kormányzati kiadások						Adóbevételek				
	1960	1980	1998	2001	2005	1960 ^a	1980	1997	2000	2005
Ausztrália	21.2	31.4	32.9	37.2 ^c	34.4	22.4	28.4	30.3	31.5	30.9
Nagy-Britannia	32.2	43.0	40.2	40.2	45.5	28.5	35.1	35.3	37.4	36.5
Kanada	28.6	38.8	42.1	42.3	39.3	23.8	32.0	36.8 ^c	35.8	33.4
Franciaország	24.6	46.1	54.3	52.5	53.8	N/A	41.7	46.1	45.3	44.1
Németország	32.4 ^b	47.9 ^b	46.9	48.3	46.7	31.3 ^b	38.2 ^b	37.5	37.9	34.8
Olaszország	30.1	42.1	49.1	48.5	48.2	34.4	30.4	44.9	42.0	41.0
Japán	17.5	32.0	36.9	38.0	38.1	18.2	25.4	28.4 ^c	27.1	27.4
Spanyolország	N/A	32.2	41.8	39.3	38.2	14.0	23.9	35.3	35.2	35.8
Svédország	31.0	60.1	60.8	57.2	56.6	27.2	48.8	53.3	54.2	50.7
U.S.	26.8	31.4	32.8	34.9	36.6	26.5	26.9	28.5 ^c	29.6	27.3
Átlagok ^d	28.3	40.5	43.8	44.2	43.3	25.1	33.1	37.6	37.4	36.2
Megjegyzések: a = becsült; b = Nyugat-Németország; c = 1996; d = súlyozatlan ; e = 2000;										

Forrás: OECD-adatok, idézi Raymond Vernon (2001), "Big Business and National Governments: *Journal of International Business Studies*, 32(3), 515. o.; OECD in Figures 2003, 2006-2007 és 2007; *Revenue Statistics 1965-2006*, OECD.

A jóléti állam "kiüresedése" tézisért John Hobson is megkérdőjelezi, aki megjegyzi, hogy "az adózás és a jóléti állam haláláról szóló hírek továbbra is erősen eltúlzottak".³⁵ Az OECD adópolitikáját 1965 és 1999 között vizsgálva Hobson például azt találja, hogy az adóterhek csökkenő tendenciája helyett valójában egyértelmű emelkedő tendencia figyelhető meg == és nemcsak az adóbevételek, hanem az állami kiadások tekintetében is (lásd az 1.2. táblázatot). Ahogy Hobson bemutatja, a társasági adókulcsok az OECD-ben valójában nagyobb éves átlagos növekedést mutattak, mint az állami kiadások és az összesített adóterhek, a kifejezetten a tőkére alkalmazott átlagos adóterhek pedig 1960 és 1995-6 között több mint 50%-kal nőttek - ez az időszak jellemzően a globalizáció elmélyülésével és fokozódásával azonosított időszak. Amint Hobson megjegyzi, "ami a fokozódó tőkemobilitás korszakában feltűnő, az az, hogy ezek az átfogó költségvetési mutatók milyen mértékben nőttek, ami a globalizáció és az állam költségvetési kapacitása között inkább pozitív, mint negatív kapcsolatra utal ... .": ez a megállapítás szöges ellentétben áll Beck állításaival és a globalizációnak, valamint az államokra és a jóléti társadalmakra gyakorolt kockázatos következményeinek jellemzésével.³⁶

---

³⁵ John M. Hobson (2003), "Eltűnő adók vagy a 'verseny a közép felé'? Fiskális politika az OECD-ben", in Linda Weiss (szerk.), Államok a globális gazdaságban: Bringing Domestic Institutions back In. Cambridge: Cambridge University Press, 37. o.

³⁶ ibid., 41. o.

Asztal 1.2							
Adó- és kiadásterhek OECD 1965-1999							
	1965-9	1970-4	1975-9	1980-4	1985-9	1990-4	1995-9
Összesített adóterhek							
Átlagos OECD	100	107	113	113	114	117	120
Átlagos EU	100	106	114	118	119	122	125
Átlagos kiadási terhek							
Átlagos OECD	100	107	120	122	121	126	123
Átlagos EU	100	106	121	125	126	129	128
Átlagos adóterhek a tőkére							
Átlagos OECD	100	117	143	141	148	148	152
Átlagos társasági adóteher							
Átlagos OECD	100	105	109	116	126	117	131

Forrás: Hobson (2003), "Disappearing Taxes or the 'Race to the Middle'? Fiscal Policy in the OECD," in Linda Weiss (szerk.), States in the Global Economy: Bringing Domestic Institutions back In. Cambridge: Cambridge University Press, 40., 44., 46. o.; OECD Revenue Statistics (Párizs, OECD).

Az állam költségvetési válsága tehát nem valósult meg, és semmi jelét nem mutatja annak, hogy ez a közeljövőben bekövetkezne.³⁷ Miközben természetesen az 1.1. és 1.2. táblázatban szereplő számadatok nem a jóléti jogosultságokra fordított diszkrecionális kormányzati kiadásokra önmagukban utalnak - amelyek esetében bizonyára vannak bizonyítékok a kiadások csökkentésére -, azt sugallják, hogy ha ez a helyzet áll fenn, az nem a globalizáció erőinek vagy a veszélyeztetett bevételi alapnak köszönhető, hanem a hazai választói csoportok körében bekövetkezett ideológiai változásoknak és a jóléti reform szükségességéről vagy a jóléti támogatások kívánatos voltáról szóló új jobboldali doktrínák térnyerésének. Ez egy teljesen más kérdéskör, amely nem kapcsolódik a tőkemobilitás vagy a globalizáció miatt csökkenő adóalapok miatti költségvetési megszorításokhoz.

Ami a nemzetállamok politikai autonómiáját illeti, amelyet a globalizációs erők egyenesen a neoliberális politikai programokra, a fiskális konzervativizmusra és a laissez-faire rendszerekre való áttérést követelő globalizációs erők kényszerítenek, kevés bizonyíték van arra, hogy homogén nemzetállamok sora jönne létre. Linda Weiss például, amikor a politikai autonómiát és a diszkrecionális állami mozgásteret vizsgálta Ázsia feltörekvő gazdaságaiban (Tajvan, Dél-Korea) és a fejlett államokban (Japán, Németország és Svédország), nagyobb mozgásteret fedezett fel az állami diszkrecionális mozgástér számára, mint azt a Beck-féle mainstream globalizáció-elméletek várnák. Az államok közötti növekvő intézményi konformitás vagy a diszkrecionális intézményi kapacitás elvesztése helyett továbbra is az eltérés a jellemző. Weiss megállapításai valóban azt mutatják, hogy az állam "átalakító képessége", ahogy ő nevezi, továbbra is erős, az államok képesek a hazai szereplők hálózatainak közvetítésére és az állami politika megújítására a hazai iparágak átalakulásának elősegítése és a nemzetközileg versenyképes iparági szegmensek kialakítása érdekében. Ahelyett, hogy a globalizáció felülről lefelé irányuló

³⁷ Beck természetesen nincs egyedül azzal, hogy a modern államok költségvetési válságának kialakulását jellemzi. Őt megelőzően James O'Connor híres posztulátora a jóléti állam hanyatlását, funkcióinak és hatókörének megnyomorodását írta le. Lásd James O'Connor (1973), The Fiscal Crisis of the State. New York: Martin's Press.

A hagyományos globalizációelméletek szerint a hagyományos globalizáció-elméletek által megszabott folyamatot, Weiss bemutatja, hogy az államok és a hazai politikai innováció milyen módon indítják el a hazai szereplőket a nemzetközi térbe ==hatékonyan a globalizáció katalizátorává válva.³⁸ Weiss bemutatja, hogy az állami intézmények "bábaként" működve Japánban, Svédországban, Németországban, Dél-Koreában és Tajvanon, de Ausztráliában, az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában és Szingapúrban is hatékonyan indították el a tengerentúli befektetéseket, a regionális áttelepülést és a globális versenyképességet. A globalizáció, más szóval, az államok által használt folyamat; valójában egy olyan stratégia, amely lehetővé teszi a politikai célok formálását és a nemzetileg kívánatos fejlődési eredmények elérését. Ahelyett, hogy a nemzetállamok egyenes fogságban lennének, az állam-társadalmi kapcsolatok erőteljesen alakítják a gazdasági eredményeket és hasznosítják a globalizációt. Weiss számára az államok távolról sem erőtlen államok vagy az állam hanyatlása, hanem erős intézményi kapacitással és az intézményi jellemzők nagyfokú változatosságával rendelkező erőteljes eszközök maradnak.³⁹ A globalizáció, röviden, az, amit az államok tesznek belőle.

Ezek az eredmények éles ellentétben állnak Becknek a globalizációról alkotott képével, és erősen megkérdőjelezzik azt, hogy a globalizáció hatásait a megnövekedett kockázattal hozza összefüggésbe, különösen az államra és a jóléti hatókörre gyakorolt következményei tekintetében. Beck például hajlamos a globalizációt túldramatizálni, különösen a tőkemobilitás tekintetében, és azt sugallja, hogy a tőke lényegében elhagyja az államot, ami rendszerszintű költségvetési válságot eredményez. Ha azonban a közvetlen külföldi közvetlen tőkebefektetések mintáit vizsgáljuk a származási és célországok szempontjából, akkor nagyon kevés eltérést tapasztalunk a történelmi mintáktól. Amint azt az 1.3. táblázat mutatja, az FDI-beáramlások túlnyomó többsége továbbra is a nyugat-európai, észak-amerikai és japán hármás régióból származik - ahogyan az a múltban is történt. Összességében az FDI teljes felhalmozott állományának

mintegy 75%-a és

---

³⁸ Linda Weiss (1998), A tehetetlen állam mítosza: A gazdaság irányítása a globális korszakban. Cambridge: Polity Press.

³⁹ ibid. Lásd még Linda Weiss (2003), Államok a globális gazdaságban: Brining Domestic Institutions Back In. Cambridge: Cambridge University Press. Lásd még Robert Wade (2004), Governing the Market: Gazdaságelmélet és az állam szerepe a kelet-ázsiai iparosításban. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

1990-ben az FDI-áramlások 60%-a mindössze három régióra, Észak-Amerikára, Nyugat-Európára és Japánra koncentrált. Hasonlóképpen, a gazdasági aktivitás hullámváltozása ellenére - különösen a Japánban tapasztalható évtizedes defláció és az Egyesült Államokban tapasztalható felgyorsult gazdasági növekedés ellenére, amely az 1990-es években a globális magánszektor likviditásának nagy részét felszívta - a hármas gazdasági régió, Észak-Amerika, Nyugat-Európa és Japán továbbra is a globális FDI-áramlások nagy részét adja, és a tőkebefektetések forrásaként és célpontjaként egyaránt szolgál. Más szóval, a globalizáció nem változtatta meg ezt a mintát, csak növelte a volumenét. A tőke talán mobilabbá vált, de nem ment el máshová, és nem vált globálisabbá, vagy nem vezetett a triádgazdaságok esetében egyenesen elidegenedéshez.

**1.3. táblázat:
A közvetlen külföldi befektetések áramlása:
Millió USD**

1.3. táblázat: A közvetlen külföldi befektetések áramlása a triádban: 1990-2005									
Millió USD									
Kimenő közvetlen külföldi tőkebefektetések Áramlások a címről	Befelé irányuló közvetlen külföldi tőkebefektetések	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
US	Minden ország	430,521	699,015	1,316,247	1,460,352	1,616,548	1,769,613	2,051,204	2,069,983
Minden ország	US	394,911		1,256,867			1,395,159	1,520,729	1,635,291
US	Kanada	69,508	83,498	132,472	152,601	166,473	187,953	212,829	234,831
Kanada	US	29,544		114,309			95,707	125,503	144,033
US	Európa	214,739	344,596	687,320	771,936	859,378	976,889	1,104,886	1,059,443
Európa	US	247,320		887,014			1,001,237	1,066,908	1,143,614
US	UK	72,707	106,332	230,762	228,230	247,952	277,246	312,156	323,796
UK	US	98,676		277,613			217,841	251,422	282,457
US	Japán	22,599	37,309	57,091	55,651	66,468	57,794	68,071	75,491
Japán	US	83,091		159,690			157,176	175,728	190,279
Kanada	UK		16,412	35,170	39,682	40,749	43,902	44,330	48,893
UK	Kanada		14,097	23,955	26,913	27,552	26,002	26,298	30,026
Kanada	Egyéb uniós országok		18,106	39,998	42,783	49,515	63,251	77,243	70,321
Egyéb uniós országok	Kanada		21,778	72,008	65,144	66,687	76,156	75,133	74,394
Kanada	Japán		2,739	5,613	7,026	9,708	8,444	8,367	6,049
Japán	Kanada		6,987	8,041	7,864	9,305	9,892	10,058	10,520
EU	Japán			8	32	51	83	101	93
Japán	EU			30	54	62	90	109	106

US Department of Commerce, Economics & Statistics Administration, Statistical Abstract of the United States: 2007, 126. kiadás, 797. és 800. o.; Statistics Canada, Canada's International Investment Position, Third Quarter 2007, 21. és 26. o.; Eurostat, European Union Foreign Direct Investment Yearbook 2007 - Data 2001-2005, 2007-es kiadás, 28. és 44. o.; Eurostat, Key Figures on Europe Statistical Pocketbook 2006 - Data 1999-2006, 35. és 44. o.; Eurostat, Key Figures on Europe Statistical Pocketbook 2006 - Data 1999-2006, 35. és 26. o. 37.

Asztal 1.4								
A globális FDI-áramlások regionális megoszlása:								
1995-1998								
Régió	Beáramlás				Kiáramlás			
	%of World Total				% a világ összesített értékéből			
	1995	1996	1997	1998	1995	1996	1997	1998
Kifejlesztett Országok	63.4	58.8	58.9	71.5	85.3	84.2	85.6	91.6
Nyugati Európa	37.0	32.1	29.1	36.9	48.9	53.7	50.6	62.6
Európai Unió	35.1	30.4	27.2	35.7	44.7	47.9	46.0	59.5
Egyéb Európai	1.8	1.8	1.9	1.2	4.2	5.8	4.6	3.1
Egyesült Államok	17.9	21.3	23.5	30.0	25.7	19.7	23.1	20.5
Japán	-	0.1	0.7	0.5	6.3	6.2	5.5	3.7
Egyéb Fejlett országok	8.5	5.3	5.6	4.1	4.4	4.6	6.4	4.9
Fejlesztés Országok	32.3	37.7	37.2	25.8	14.5	15.5	13.7	8.1
Afrika	1.3	1.6	1.6	1.2	0.1	-	0.3	0.1

Latin Amerika és a Karib- társé	10.0	12.9	14.7	11.1	2.1	1.9	3.3	2.4
Fejlesztés Európa	0.1	0.3	0.3	0.3	-	-	0.1	-
Ázsia	20.7	22.9	20.6	13.2	12.3	13.6	10.0	5.6
Nyugat- Ázsia	-0.1	0.2	1.0	0.7	-0.2	0.6	0.4	0.3
Központi Ázsia	0.4	0.6	0.7	0.5	-	-	-	-
Dél, Kelet és Délkelet- Ázsiában	20.4	22.1	18.9	12.0	12.5	13.0	9.6	5.3
A Csendes- óceán	.02	0.1	-	-	-	-	-	-
Központi és Kelet- Európa	4.3	3.5	4.0	2.7	0.1	0.3	0.7	0,3
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Forrás: Dicken (2000): "A gazdasági globalizáció és a trópusi világ az új évezredben: An Introduction," Singapore Journal of Tropical Geography, 21(3), 227. o.

Ezt a tendenciát többek között Henry Wai-chung Yeung és Peter Dicken is megerősíti. A globalizáció ahelyett, hogy a tőke mobilitása és annak a Föld távoli sarkaiban lévő költséghatékony égtájakra való szétszóródása miatt fokozott kockázati sebezhetőséget eredményezne, valójában figyelemre méltó hajlamot mutat arra, hogy a tőkeáramlást a fejlett gazdaságokban koncentrálja (lásd az 1.3. és 1.4. táblázatot) - ami önmagában válságot okoz a fejlődő gazdaságok számára, amelyek egyébként nagyon szeretnék tőkéhez jutni és beindítani a fejlődési folyamatot. Afrika például továbbra is a globális tőkeáramlás kevesebb mint 3%-át vonzza, míg Latin-Amerika és a Karib-térség a globális tőkeáramlás 10-15%-a körül mozog. Ráadásul, míg a közvetlen külföldi közvetlen tőkebefektetések mintegy harmada a "fejlődő országok" egészére irányul, addig a tőkeáramlások túlnyomórészt Ázsiába áramlanak (mintegy 20%), míg Ázsiában magának az áramlásnak a 90%-a mindössze tíz ázsiai országban összpontosul, a túlnyomó többség Kínába, Szingapúrba és Hongkongba.⁴⁰ Az egyébként oly gyakran a globalizáció nemeziseként emlegetett, nagymértékben mobilis tőke tehát valójában kevésbé mobilisnak bizonyul a földrajzi elterjedés szempontjából, mint ahogy azt Beck jellemzése a globalizációról egyébként sugallja.

A közelmúltban, amint azt az 1.5. táblázat is mutatja, a közvetlen külföldi befektetések koncentrációja a triász gazdaságokba áramlik, bár az Egyesült Államok abszolút dominanciája mérséklődött (részben a részvényt piacok telítődése miatt, miután az 1990-es évek során hatalmas globális beáramlások történtek), a történelmi normákhoz képest még mindig figyelemre méltó folyamatosságot mutat. Ezzel szemben a fejlődő régiók a befektetési rendszereik évtizedes liberalizációja ellenére továbbra is relatív csekély mértékű globális tőkét képesek vonzani. Afrika például továbbra is jelentéktelen szintek körül ingadozik, és nem 1999 vonzza 2006 a

---

⁴⁰ Lásd Henry Wai-chung Yeung és Peter Dicken (2000): "A gazdasági globalizáció és a trópusi világ az új évezredben: Singapore Journal of Tropical Geography, 21(3), 225-232. o., Singapore Journal of Tropical Geography: An Introduction.
Lásd még Darryl S.L. Jarvis (2004), The Changing Economic Environment in Southeast Asia: ASEAN,

Chin and the Prospects for Enhanced Cooperation--an Overview. Pénzügyminisztérium, Japán és az Ázsiai és Csendes-óceáni Kutatóintézet, University of Sydney, Ausztrália.

a globális közvetlen külföldi befektetések beáramlásának több mint 3%-át; Latin-Amerika visszatér a közelmúltbeli történelmi átlagához, és 2006-ban a globális közvetlen külföldi befektetések beáramlásának 6,4%-ára esik vissza; Dél-, Kelet- és Délkelet-Ázsia pedig mérsékelt emelkedő tendenciát mutat a globális közvetlen külföldi befektetések beáramlásának 1999-es 10%-áról 2006-ban 15,3%-ra – mindez Ázsia két gazdasági óriásának, Kínának és Indiának köszönhetően.

A globális FDI-áramlások mintáját tehát továbbra is a fejlett országok és különösen a triádgazdaságok uralják, mind a globális FDI fő címzettjei, mind pedig forrásai tekintetében. Annak ellenére, hogy az általános vélekedés szerint a tőkeáramlás a világ egyre nagyobb sarkaiba áramlik, a tendencia az, hogy az FDI és a magántőke a történelmileg fejlett piacok közelében marad. Ha valami, akkor a globalizáció egy olyan szűrő volt, amely lehetővé tette a fejlett piacok számára, hogy hatékonyabban vonzzák a tőkét.

1.5. táblázat: A globális FDI-áramlás regionális megoszlása: 1999-2006

Régió	BEFEKTETETT KKB-k: a világ összértékének %-a							FDI-kivándorlás: a világ összesített értékének %-a						
	1999	2000	2001	2002	2003	2005	2006	1999	2000	2001	2002	2003	2005	2006
Fejlett világ	76.2	79.8	69.9	72.2	65.5	62.4	65.7	92.9	91.3	91.2	91.8	93.0	84.4	84.1
Nyugat-Európa	46	50.2	45.1	56.0	55.4	N/A	N/A	69.9	72.4	62	61.1	57.2	N/A	M/A
Európai Unió	44.1	48.4	43.7	55.1	52.7	51.4	40.7	68.1	67.9	59.5	58.9	55	72.7	47.1
Egyéb európai	1.9	1.9	1.4	0.9	2.7	0.9	2.7	3.6	4.5	2.5	2.2	2.2	9.8	7.9
Egyesült Államok	26	22.6	19.5	9.3	5.3	10.7	13.4	19.2	12	17.3	19.3	2.5	-3.3	17.8
Japán	1.2	0.6	0.8	1.4	1.1	0.3	-0.5	2.1	2.7	5.3	5.4	4.7	5.5	4.1
Más fejlett országok	3.0	6.4	4.5	5.5	3.6	-0.9	9.4	1.8	4.2	6.6	5.9	6.3	-0.3	7.2
Fejlődő országok	21.3	18.2	26.9	23.2	30.7	33.2	29.0	6.9	8.3	8.3	7.4	5.8	13.8	14.3
Afrika	1.1	0.6	2.4	1.7	2.7	3.1	2.7	0.2	0.1	-0.4	0.02	0.2	0.3	0.7
Latin-Amerika és a Karibi	9.9	7	10.8	7.6	8.9	8.0	6.4	2.9	1.2	1.7	1	1.7	4.3	4.0
Ázsia	10.4	10.5	13.7	13.9	19.1	22.1	19.9	3.8	7.1	7.0	6.4	3.7	6.4	9.6
Nyugat-Ázsia	0.09	0.1	0.7	0.5	0.7	4.4	4.6	0.2	0.3	0.7	0.4	-0.1	1.6	1.2
Közép-Ázsia	0.2	0.1	0.4	0.7	1.1	1.4	1.1	0.03	0	0.02	0.1	0.1	0.2	0.0
Dél, Kelet és Délkelet Ázsia	10	10.3	12.5	12.7	17.3	17.7	15.3	3.6	6.7	6.2	5.8	3.8	7.7	8.5
A Csendes-óceán	0.03	0.01	0.01	0.01	0.03	0.04	0.03	-0	0.01	0.01	--	0.01	0.012	0.000
Közép-és Kelet-Európa	2.4	2	3.2	4.6	3.7	4.4	5.31	0.2	0.3	0.5	0.8	1.1	1.7	1.5

Forrás: ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferencia (UNTAD), World Investment Report 2004: The Shift Towards Services. Egyesült Nemzetek Szervezete, Genf; a 2005-2006-os adatok az Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD), World Investment Report 2007, 251. o.,

adatai alapján kerültek kiszámításra. 254.

Hasonlóképpen, ha megnézzük a tőzsdék kapitalizációját világszerte, ami a külföldi portfólióbefektetések hatalmas növekedését jelzi, akkor azt várhatjuk, hogy jelentős szivárgást figyelhetünk meg a triád tőzsdékről és a feltörekvő gazdaságok tőzsdéinek kapitalizációjának növekedését, ami összhangban van a globalizáció elméletével. Mégsem látszik drámai strukturális változás, a nemzetközi portfólióbefektetések forgalma túlnyomórészt a fejlett nyugati államokra korlátozódik (lásd az 1.6. táblázatot).⁴¹ Az Egyesült Államok és a fejlett európai országok tőzsdéinek kapitalizációja együttesen például 2007-ben a globális tőzsdei kapitalizáció 65,7%-át tette ki. Lebontva még mindig az Egyesült Államok dominál, amely a globális tőzsdei kapitalizáció 36,3%-át tette ki. Bár ez a 2001-es 48,5%-os csúcshoz képest csökkenést mutat, a hosszú távú trendátlag továbbra is stabil, mivel 2001 a globális fúziók és felvásárlások évtizedes lázának csúcspontját jelentette, amely főként az amerikai tőzsdéken keresztül valósult meg.⁴² Továbbá, a fejlett Európa részesedése a globális tőzsdei kapitalizációból viszonylag változatlanul 30% körül van.

A globális tőzsdei kapitalizáció százalékos összértékének változása Latin-Amerikában a 2001-es 1,4%-ról 2007-ben 6,1%-ra, a Japánon kívüli Ázsiában pedig a 2001-es 5,3%-ról 2007-ben 15,2%-ra, elsősorban a portfóliótőke globális gazdaságban való elhelyezkedésének strukturális átalakulását bizonyíthatja. Valójában azonban ez inkább a belföldi tranzakciók volumenének szerves növekedését jelenti, mint az amerikai és európai tőzsdékről történő tőkekiáramlást és tőkekivonást. Valójában ami jelentős ezekben a számokban, az a hatalmas befogadóképesség és

---

⁴¹ További bizonyítékot szolgáltat a globalizáció korlátozott hatásának alátámasztására Alan Rugman, akinek a multinacionális vállalatok és azok elhelyezkedési és befektetési szokásainak elemzése inkább a regionalizáció, mint a globalizáció függő folyamatát erősíti meg. Lásd Alan Rugman és Alain Verbeke (2004): "A Perspective on regional and Global Strategies of Multinational Enterprises", Journal of International Business Studies, 3-18. o. 35., 3-18. o.

⁴² William L. Megginson (2005), A privatizáció pénzügyi gazdaságtana. Oxford University Press, pp. 246-248.

a tőke koncentrációja az Egyesült Államokban és az európai tőzsdéken. 1980-ban például a világ tőzsdei kapitalizációja megközelítőleg 3,8 billió dollár volt. Mára ez 2005 közel 59 billió dollárra nőtt, és ennek túlnyomó része (65,7%) az Egyesült Államokban és a fejlett Európában volt. Abszolút dollárban kifejezve az Egyesült Államok, a fejlett európai országok és Japán profitált a legtöbbet ezekből az ugrásszerűen növekvő értékelésekből. Valójában néhány kelet-ázsiai államon (Hongkong [SAR], Szingapúr, Kína, néhány latin-amerikai állam, amelyek közül Mexikó és Brazília dominál, valamint Dél-Ázsiában India) kívül a világ többi részén a tőzsdei kapitalizáció részesedése alig változott.

A nyugati államokból való tőkemenekülés vagy a portfóliók teljes kivonása elképzelésével ellentétben a tőzsdei kapitalizáció értékének pusztán növekedése jelentős felértékelődést jelentett az amerikai és az európai tőzsdék számára.⁴³

Ugyanezek az arányosságok érvényesek a tőzsdén jegyzett vállalatok globális piaci kapitalizációjának százalékos megoszlása esetében is. Azt várhatnánk, hogy a tőkemobilitás és a multinacionális vállalatok mobilitása a versenyképesebb adókulcsokat és a különböző szociális, környezetvédelmi és szabályozási normák tekintetében a szabályozási arbitrázst kínáló joghatóságokba való letelepedés érdekében a fejlődő országokból származó multinacionális vállalatok aránytalan növekedését, illetve a nyugati multinacionális vállalatok feltörekvő gazdaságokba történő strukturális áthelyezését eredményezte volna. Legalábbis joggal feltételezhetjük, hogy ha Beck tézise igaz, akkor a nyugati multinacionális vállalatok számára elérhető nominális tőkehozam csökkenhetett a feltörekvő gazdaságokban működő társaikhoz képest, illetve hogy a nyugati vállalatok értéke és piaci kapitalizációja csökkenhetett a feltörekvő gazdaságokban működő multinacionális vállalatokhoz képest.

Amint azonban az 1.7. táblázat mutatja, a tőzsdén jegyzett vállalatok piaci kapitalizációja a 2000-2005 közötti időszakban kevés jelét mutatja a strukturális

átrendeződésnek.

---

⁴³ Globális pénzügyi adatok < www.globalfindata.com>

az alapvető nyugati gazdaságoktól. Japánban, az EU-ban, sőt még Kelet-Ázsiában és a csendes-óceáni térségben is a tőzsdén jegyzett vállalatok piaci kapitalizációja figyelemre méltó stabilitást mutat az általuk képviselt globális összérték százalékos arányát tekintve. Japánban például a defláció és a gyenge hazai növekedés évtizede ellenére Japán globális részesedése a tőzsdén jegyzett vállalatok piaci kapitalizációjából továbbra is 10% körül mozog. Kelet-Ázsiában is viszonylagos stagnálás tapasztalható, 3% körüli értékkel, ahogy Latin-Amerikában és a Karib-térségben is 2-3% körüli értékkel. Ezzel szemben Dél-Ázsiában India világszerinti részesedése a tőzsdén jegyzett vállalatok piaci kapitalizációjából a 2000. évi 0,49%-ról 2005-re 1,39%-ra nőtt. Bár India feltörekvő gazdasági növekedése jelentős, és az indiai tőzsdén jegyzett vállalatok gyorsan növekvő értékét jelképezi, ismét csak kevés bizonyíték van arra, hogy a világ legnagyobb vállalatai globális piaci értékének helyét érintő strukturális változás történt volna, amit Beck tézise sugallhat. Valójában az indexek egyetlen jelentős mozgása az amerikai vállalatok globális piaci tőkeértékének közelmúltbeli csökkenése, amely a 2005-ös 49,68%-os csúcstról (2001a globális fúziók és felvásárlások sorozatának köszönhetően) 2005-ben 36,95%-os mélypontra esett vissza. Vitatható, hogy a 2001-es csúcspont mesterséges adat, de ettől eltekintve, a globális teljes piaci kapitalizáció közel 40%-ával az amerikai vállalatok továbbra is a legjelentősebb szereplők a világ legnagyobb vállalatainak sorában.

Asztal 1.6		
A világ tőzsdéinek kapitalizációja (a globális összérték százalékában)		
Ország / régió	2001	2007
Egyesült Államok	48.5	36.3
Fejlett Európa	31.3	29.4
Japán	9.7	8.3
Ázsia többi része	5.3	15.2
Latin-Amerika	1.4	6.1
A világ többi része	3.8	4.7

Forrás: Roger Lee (2003), "The Marginalization of Everywhere: Jamie Peck és Henery Wai-chung Yeung (szerk.), Remaking the Global Economy: Economic Geographical Perspectives. Sage, 73. o.; Financial Times, 2001. február 24.

Asztal 1.7

A tőzsdén jegyzett vállalatok piaci kapitalizációja: 2000-2005

Ország / régió	A globális összérték százalékos aránya					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Egyesült Államok	46.92	49.68	47.25	43.76	41.73	38.95
Japán	9.81	8.07	9.05	9.33	9.40	10.85
EU	16.86	15.47	14.92	15.21	17.42	14.81
Kelet-Ázsia és a csendes-óceáni térkép	2.42	2.60	2.91	3.22	2.69	2.78
Dél-Ázsia	0.49	0.42	0.62	0.92	1.09	1.39
Latin-Amerika & Karibi	1.95	2.20	1.84	1.69	1.96	2.41
A világ többi része	21.55	21.54	23.42	25.88	25.72	28.80

Forrás: Világfejlesztési Mutatók (2007), Világbank, Washington, D.C.

E példák kiemelésének célja természetesen annak bemutatása, hogy a nemzetközi tőkeáramlások haszonélvezői továbbra is túlnyomórészt a fejlett nyugati államok és Japán; és hogy a gazdasági hatalom továbbra is túlnyomórészt a nyugati gazdaságok között oszlik meg. Bizonyos, hogy ez e gazdaságok nemzetközivé válására és gazdasági összetételük strukturális átalakulására utal, de nem utal tőkemenekülésre vagy tőkehiányra, és így nem feltétlenül fokozott kockázatra és sebezhetőségre az ipari társadalom számára, ahogy azt Beck állítja. A pénzügyi liberalizáció és a tőkemobilitás folyamata tehát lényegesen árnyaltabb volt, mint ahogy azt Beck értékeli. A globalizáció - legalábbis a tőkemobilitás értelmében - nem egy államokra kényszerített állapot, hanem a tőkeszámlák liberalizációján keresztül megvalósuló tudatos állami intézkedések eredménye volt, vagyis a hazai szereplők által generált, államilag támogatott kezdeményezéseké.⁴⁴ A globalizációs folyamat ok-okozati összefüggése tehát ellentétes azzal, amit Beck és a mainstream globalizáció teoretikusai sugallnak. Ez magyarázatot adhat arra, hogy számos állam valójában miért profitált a tőkemérleg liberalizációjából, és miért alakított ki rendkívül sikeres pénzügyi szolgáltatási ágazatokat és foglalkoztatási növekedést.⁴⁵ Ez legalábbis az államok bőséges alkalmazkodóképességéről tanúskodik, mivel a legtöbb fejlett állam strukturálisan módosította gazdasági összetételét, hogy profitálhasson a nemzetközi tőkekeringés fejlődő formáiból.⁴⁶

---

⁴⁴ A Bretton Woods korszakot jelző irányított árfolyamokról és tőkekontrollról a pénzügyi liberalizációra való áttéréssel Eric Helleiner (1994) foglalkozik: States and the Reemergence of Global Finance: Woodstól az 1990-es évekig. Ithaca, New York: Cornell University Press.

⁴⁵ Jesse Poon például elemzi a nemzetközi pénzügyi központok fejlődését az 1980-as évek óta, bemutatva, hogyan alakultak ki új pénzügyi szolgáltató központok, és hogy a különböző központok között milyen pénzügyi extenzitás alakult ki. Lásd Jessie Poon (2003), Hierarchical Tendencies of Capital Markets Among International Financial Centers, Growth and Change, 34(2), Spring, p.135-156.

⁴⁶ Az igazsághoz tartozik, hogy Beck mellett egy sereg társadalomtudós is hasonló tézist képvisel a globalizációval és annak a nemzetállamra gyakorolt következményeivel kapcsolatban - bár nem a kockázati társadalommal kapcsolatban. Nagyjából ugyanazokat a kritikákat lehet tehát megfogalmazni ezekkel az elméletalkotókkal szemben. Lásd például Philip Bobbitt (2002), The Shield of Achilles: War, Peace and the Course of History. Penguin. Lásd különösen a tizedik fejezetet és a "piacállam" kialakulásáról szóló tézisét, amely Beckhez hasonlóan azt sugallja, hogy a nemzetállam mára megbukott hagyományos szerepében, mint polgárainak védelmezője a gazdasági biztonság, a nemzet-kultúra, a

politikai autonómia stb. tekintetében.

Végül, és talán a legbeszédesebb, hogy a Beck által annyira féltett reflexív modernitás felemelkedése a radikalizálódó globalizáció folyamatán keresztül, úgy tűnik, nincs hatással a nemzetállam tartósságára, amely minden gyengesége és feltételezett csökkenő hasznossága ellenére, úgy tűnik, némileg reneszánszát éli. Éppen akkor, amikor a globalizáció felgyorsult, amit a közvetlen külföldi befektetések és a nemzetközi kereskedelem megnövekedett áramlása alapján ítélnék meg, és amikor az állam Beck szerint a növekvő átjárhatóság és a politikai ellenőrzés elvesztése révén csökkenő jogi tekintélyt tapasztalt, a nemzetállamok száma jelentősen nőtt; az 1970-es 127-ről 2004-re 191-re. Ez enyhén szólva is furcsa, és azt sugallja, hogy ahelyett, hogy az átmenetet élnénk át a poszt-vesztfáliai rendet, ahogyan azt Beck tételezi, valójában a vesztfáliai rendszer elmélyülését tapasztaljuk - ami a nemzetállam mint a gazdasági és biztonsági védelem médiumának folyamatos hasznosságát bizonyítja.⁴⁷ Ahogy Louise Pauly megjegyzi:

Ha a szuverenitást politikai autonómiaként határozzuk meg, akkor úgy tűnik, hogy a megnövekedett nemzetközi tőkemobilitás szükségszerűen a szuverenitás elvesztésével jár. Ez a régi gesztenye azonban figyelmen kívül hagyja mind a szuverenitás jogi fogalmának fejlődésével foglalkozó kiterjedt szakirodalmat, mind pedig a nemzetközi gazdasági interdependencia okozta politikai kompromisszumokkal kapcsolatos kutatások egy generációját.

Ezen túlmenően lekicsinyli 1914 kemény történelmi tanulságát: A válság körülményei között a modern korszakban a végső politikai hatalom - az állam - helyét leplezik le. A tőkemobilitás - különösen a belpolitikára gyakorolt hatásain keresztül - korlátozza az államokat, de nem abszolút értelemben. Ha a válság növeli a következmények viselésére való hajlandóságukat, az államok még mindig dacolhatnak a piacokkal. Tágabb értelemben a nemzetközi tőkemobilitás kialakult rendszerének az államok kollektívája általi megszüntetése valószínűtlen lehet.

⁴⁷ Heidi H. Hobbs és Dario V. Moreno (2004), "A globalizáció szimulálása: International Studies Perspectives, 5(3), augusztus, p. 231.

és nem kívánatos, de természetesen nem elképzelhetetlen. Amíg ez így van, az államok megőrzik szuverenitásukat. Mindazonáltal gyakorlati szempontból tagadhatatlan, hogy a legtöbb állam ma a szabadabban áramló tőke miatt fokozott nyomással szembesül gazdaságpolitikájára. Maga a jelenség azonban nem új. Ami új, az az a széles körben elterjedt felfogás, hogy ez ma már minden államot és társadalmat hasonlóan érint.⁴⁸

A Beck-féle kockázati társadalom tézis következményei

Azáltal, hogy Beck a globalizációt a reflexív modernitásban a kockázat egyik fő meghatározó tényezőjeként használja, a globalizáció jellemzése központi szerepet játszik a kockázattársadalom tézisének érvényesítésében. Mint láttuk, azonban viszonylag nyers posztulátumokkal számos empirikus tesztet elbukik. Kevés empirikus bizonyíték támasztja alá Beck azon felvetését, hogy az állam visszavonulóban van, hogy fiskális bázisa erodálódott, vagy hogy kiadási képességei valamilyen módon csökkentek. Ha valami, akkor az OECD-országok között az állam intézményi hatókörének, költségvetési bázisának és kiadási kötelezettségeinek növekedése a globalizáció elmélyülésével arányosan nőtt. Ez tehát érvényteleníti Beck világkockázati társadalom tézisének?

A válasz erre a kérdésre sok részből áll, akárcsak Beck tézise. Beck "öt egymással összefüggő folyamatának" egyikeként, amelyek hozzájárulnak a megnövekedett kockázathoz és létrehozzák azt, a globalizáció kiterjedtségét a nemzetállamra, annak politikai tekintélyére és jóléti képességére gyakorolt kizökentő hatása tekintetében Beck valószínűleg túlbecsülte. Miközben a kölcsönös függőség növekvő szintje révén új történelmi precedensek teremtődtek, különösen a gazdasági kapcsolatok (kereskedelem, pénzügyek és befektetések) tekintetében,

az a felvetés, hogy az állam

⁴⁸ Louise W. Pauly (1995), "Capital Mobility, State Autonomy, and Political Legitimacy (Transcending National Boundaries)", Journal of International Affairs, 48(2), Winter, p. 371.

elsorvad, megnyomorodik, megkerülhető, vagy hogy valahogyan egy poszt-nyugati rendszer felé tartunk, korai lenne.

Ezek a megfigyelések azonban nem feltétlenül vetik el Beck azon feltevését, hogy az elmúlt évtizedekben az egyének egyre nagyobb személyes sebezhetőségnek voltak kitéve. Az 1970-es évek közepe és vége óta számos OECD-államban tapasztalható a szociáldemokratikus kormányzási formák elutasítása; a jóléti jogosultságok csökkentése a korábban általánosan biztosított közjavak (oktatás, egészségügy, közlekedés stb.) biztosításában a felhasználó fizet és a szolgáltatásért fizető rendszerek egyre szélesebb körű alkalmazása. A gazdasági individualizáció így kétségtelenül nagyobb sebezhetőségnek tett ki egyes csoportokat, és csökkentette az egészségügyi és oktatási szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés szintjét. Becknek igaza van abban, hogy e változások terhei nem egyenlően oszlottak meg. Valóban, a szegények és gazdagok közötti szakadék az OECD-országokban egyre mélyült, de nem úgy, ahogy Beck talán azt a társadalom hátrányos helyzetű rétegeit elszegényítő globalizáció eredményeként akarja kikövetkeztetni, hanem inkább, ahogy Timothy Smeeding megjegyzi, "a jövedelemeloszlás [spektrumának] tetején lévő jövedelmek növekedésével".⁴⁹ Ami azonban továbbra is problematikus, az az, hogy ez mennyiben tulajdonítható szingulárisan a reflexív modernitás és a globalizáció következményeinek. Ahogy Smeeding továbbá megjegyzi:

---

⁴⁹ Timothy Smeeding (2002), Globalizáció, egyenlőtlenség és a G-20 gazdag országai: Evidence from the Luxembourg Income Study Group (LIS). Luxembourg Income Study Working Paper No. 320. Maxwell School of Citizenship and Public Affairs, Syracuse University Syracuse, New York 13244-1020. < www.lisproject.org/publications/liswps/320.pdf>, 28. o. A jövedelemeloszlás rétegződését, amelyről általában azt feltételezik, hogy a globalizáció a növekvő jövedelmi egyenlőtlenségek révén a globalizáció következménye, Ramesh Mishra is megkérdőjelezi, amikor összehasonlítja a Németországra, Japánra és Svédországra vonatkozó empirikus bizonyítékokat. Németországban például minden jövedelmi csoportban nettó jövedelemnövekedést tapasztaltak a jövedelmi szintek tekintetében a Bérek1991. és fizetések közötti különbségek továbbra is alacsonyak, a fizetésekből származó jövedelmek 1991 óta 10%-kal nőttek, még a globalizációval együtt is. A vagyoni egyenlőtlenségek növekedéséhez azonban hozzájárult az a tény, hogy a tőkehozamok ugyanebben az időszakban 40%-kal emelkedtek. A németországi egyenlőtlenségek növekedésének mechanizmusa ismét nem a társadalom bármely rétegének nettó veszteségéből ered - mindannyian nyertek -, hanem a gyorsabb vagyongyarapodásból, amely az aránytalanul magasabb tőkehozamokon keresztül valósult meg, szemben a megnövekedett bérekkel. Lásd például Ramesh Mishra

(1999), Globalization and the Welfare State. Cheltenham: Edward Elgar, 82. o.

Ennek ellenére . . . [a globalizáció hatása ellenére] ... a hazai politikák -- munkaerő-piaci intézmények, jóléti politikák stb. -- erőteljes ellenhatásként hathatnak a piac által vezérelt egyenlőtlenségre. Még a globalizált világban is az egyes országok - mind a gazdag, mind a közepes jövedelmű országok - belpolitikai, intézményi és gazdasági döntéseinek következménye marad a jövedelmek általános eloszlása.⁵⁰

Beck, úgy tűnik, nem vesz tudomást erről és a neoliberális menetrendet támogató politikai-ideális változások sorozatáról == tévesen a radikalizált modernizációban rejlő strukturális erőknek tulajdonítja ezeket. Valójában persze teljesen elképzelhető, hogy az uralkodó politikai légkör és a politikai erők konstellációjának függvényében a jövőben ez a menetrend megfordul, részben elvetésre kerül vagy módosul. A kockázati társadalom felemelkedése, legalábbis ami a kockázat individualizálását illeti a jóléti rendelkezések csökkenése vagy a progresszív adórendszerek és a globalizáció révén, tehát lehet, hogy nem olyan automatikus vagy előre meghatározott, mint azt Beck sugallni szeretné.

Hasonlóképpen, Beck néhány más "összefüggő folyamat" is problematikusnak tűnik. Beck állítása, miszerint a növekvő és endemikus alulfoglalkoztatottság az ipari modernitás reprodukciójához szükséges elosztási funkciót bitorolja, és a társadalom egyre növekvő szegmensére nagyobb kockázatokat és sebezhetőséget hárít, empirikusan nem tűnik fenntarthatónak. Az biztos, hogy az alkalmi és rugalmas foglalkoztatási gyakorlatok aránya jelentősen megnőtt, de a munkahelyek nagymértékű offshore mozgása egyfajta "versenyfutás az alulról lefelé" globalizációs tézisben nem teljesen pontos. A munkahelyek leépítése és a "régi gazdaságú" iparágak felváltása például, bár a huszadik század második felére és az új évezred elejére is jellemző volt, szintén

---

⁵⁰ ibid.

az úgynevezett új gazdasági ágazatokban (biotechnológia, információtechnológia, pénzügyi szolgáltatások, oktatás, szolgáltatási szektor - például a vendéglátás és az idegenforgalom - munkahelyteremtéssel párosul.) Következésképpen, bár a munkanélküliek bármely száma túl sok, az a tény, hogy a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) szerint 2003-ban a globális munkanélküliség a globális munkaerő mindössze 6,2%-át tette ki, nem utal strukturális foglalkoztatási válság kialakulására.⁵¹ Ez az arány valójában a súlyos globális gazdasági lassulás (2000-2003), a terrorizmus elleni háború, a globális vendéglátó-, idegenforgalmi és légi közlekedési ágazatban bekövetkezett zavarok, valamint az ázsiai SARS járvány kitörésével kapcsolatos globális pánik hátterében állt. Más szóval ez az arány ciklikus, nem pedig rendszerszintű, és az ILO szerint a 2004-2007 közötti globális gazdasági aktivitás élénkülésével valószínűleg csökkenő tendenciát mutat.⁵²

Mi lehet tehát a magyarázata Beck ezen elhamarkodott állításainak? A válasz talán abban rejlik, ha kontextusba helyezzük az írásait. Beck számos megfigyelését és tézisének a Németországban zajló viharos változások időszakában fogalmazta meg; először is a politikai tájképben a zöldek felemelkedésével és az 1980-as években gyorsan változó politikai irányzatokkal bekövetkezett változásokkal; másodsor pedig a berlini fal leomlása körüli viharos események és a német újraegyesítés és az újraegyesítés utáni gazdasági alkalmazkodás következtében bekövetkezett gazdasági szerkezetátalakítás problémái közepette. Különösen az utóbbiak jelentettek folyamatos kihívásokat Németország számára, különösen a munkaerő-piaci integráció, a gazdasági kiegyenlítés, valamint a keletnémet ipar és infrastruktúra modernizálása tekintetében. Beckre kétségtelenül hatással voltak ezek az események, valamint az alkalmazkodási és áthelyezési folyamatok, amelyek természetesen együtt járnak velük. Legrosszabb esetben Beck

---

⁵¹ Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (2004), "A globális munkanélküliség 2003-ban továbbra is rekordszintű, de az ILO éves foglalkoztatási jelentése a fellendülés jeleit látja", Sajtóközlemény, január 22. < <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pr/2004/1.htm>>.

⁵² Lásd például az ILO globális foglalkoztatási kilátásait. Nemzetközi Munkaügyi Hivatal (2004), Globális foglalkoztatási trendek. Január, Genf: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet.

ezért egyfajta jelenidejűséggel vádolhatjuk; a közeli aktuális eseményekkel való foglalkozással, valamint azok mindenütt jelenvalóságának és egyetemes érvényességének feltételezésével egy új kockázati civilizáció ágenseiként.⁵³ Robert Dingwall például odáig megy, hogy a Risk Society-t "mélységesen német könyvnek" nevezi. Mint megjegyzi, "az idézetek többsége más német szerzőkre vonatkozik, a köszönetnyilvánítások német kollégáknak szólnak, és a könyv szerkesztése "a Starnberger See feletti nyílt dombon" (15. o.) szeretettel van megörökítve".⁵⁴ Dingwall ragaszkodik hozzá, hogy ez nem idegengyűlölő kritika, hanem tükrözi azt a miliót, amelyben Beck gondolatai befolyásolták, és azt a kontextust, amelyben tézisei fejlődtek == talán Beck aggodalmait helyi és szűkszavúbbá teszi, mint azt ő maga beismerni szeretné. A lényeg azonban tágabb, eltekintve e nézetek globális szintésre való univerzalizálásának helytállóságától, Anthony Elliott például felteszi a kérdést, hogy Beck megfigyelései nem túlértékelik és túlhangsúlyozzák-e "a kockázat jelenségeit és jelentőségét"; talán túlságosan dramatizálják-e a jelenlegi bizonytalanságokat, és nem reifikálják-e azokat történelmileg?⁵⁵ Hogyan viszonyulnak ezek a jelenségek például a korábbi törésekhez, bizonytalanságokhoz és kockázatokhoz? Valóban egy olyan egyedülálló történelmi korszakban élünk, ahol a kockázat számítása olyan szélsőséges, hogy az minden korábbi korszaktól megkülönbözteti magát? Ahogy Brian Turner megjegyzi:

[Beck érveinek komoly kritikája az lenne, ha azt állítanánk, hogy a kockázat nem változott ilyen mélyen és jelentősen az elmúlt három évszázadban. Vajon például a szifilisz és a bubópestis járványai a korábbi időszakokban különböztek-e azoktól a modern környezeti betegségektől, amelyekre Beck felhívja a figyelmünket? Azaz, Beck kockázati kritériumai, mint például a személytelen és megfigyelhetetlen jelleg, valóban kiállják-e a történelmi vizsgálatot? A korábbi évszázadok pusztító járványai minden bizonnyal

⁵³ A jelenidejűség fogalmát Robert Cox terjesztette elő. Lásd Robert W. Cox (1987), Termelés, hatalom és világrend: Társadalmi erők a történelem alakításában. New York: Columbia University Press.

⁵⁴ A Starnberger See egy nagy tó München déli részén. Lásd Robert Dingwall (1999): "Kockázati társadalom: Az évezred kultuszelmélete?" Szociálpolitika és közigazgatás, 33(4), 475. o.

⁵⁵Anthony Elliott (2002), "Beck's Sociology of Risk: A Critical Assessment", Szociológia, 36(2), 299. o.

globális, demokratikus és általános. Parasztok és arisztokraták egyaránt szörnyű halált haltak. Emellett a kapitalista gyarmatosítás elterjedésével egyértelműen igaz, hogy a korábbi évszázadokban számos őslakos népet, például Észak-Amerikában és Ausztráliában, olyan környezeti, egészségügyi és politikai katasztrófák sújtottak, amelyek egész népeket pusztítottak el. Ha a kockázat fogalmát tágabban értelmezzük úgy, hogy az legalábbis egy erős kulturális elemet tartalmaz, amely a kockázatot az emberi lét szükségszerű részének tekinti, akkor azt állíthatjuk, hogy az életet érintő mélyesleges bizonytalanságok, amelyek időnként elárasztották a korábbi civilizációkat, nem különböztek a mi fin-de-siècle civilizációink szorongásaitól.⁵⁶

Ez Beck tézisének lényegét érinti, és megkérdőjelezi annak alapfeltevéseit a kockázat mélységéről és mértékéről a reflexív modernitásban. Turner azonban elmulasztja kritikáját egy lépéssel továbbvinni, és megkérdőjelezni, hogy - függetlenül attól, hogy a kockázat mennyire kiterjedt - az ipari modernitásban a kockázatot elosztó ellenőrzési rendszer és a társadalmi szerződés valójában felbomlik-e, ahogy Beck állítja? Ismét rendkívül problematikusnak tűnik azt sugallni, hogy a kockázat rendezett elosztása, a kockázat kompenzálásának vagy biztosításának képessége automatikusan enyhül a kivételesség alapján: a nukleáris fegyverek megjelenése, a nukleáris baleset kilátásai vagy az ökológiai katasztrófa fenyegető kilátásai. Ezek továbbra is lehetőségek maradnak, amelyek szerencsére nem valósultak meg, és mindaddig nem tükrözik a jelenlegi, még mindig érvényben lévő ellenőrzési rendszert. Számos állam továbbra is nagyfokú jártasságot mutat abban, hogy nagyrészt kártalanítsa választóit a természeti katasztrófák (árvizek, hurrikánok, földrengések, éhínség, humanitárius katasztrófák) ellen, sőt, a vészhelyzetek kezelését és elhárítását övező ellenőrzési rendszerek valószínűleg soha nem voltak még ilyen jól megfogalmazva, mint napjainkban. Az Indiai-óceánon decemberben bekövetkezett tragikus szökőár²⁶,2004 például, bár az egyik legsúlyosabb

katasztrófa volt a világon.

---

⁵⁶ Bryn S. Turner, idézi: ibid..,pp. 299-300.

az elmúlt évszázadok egyik legpusztítóbb természeti katasztrófája, amely számos országban számos népességre kiterjedő katasztrófális pusztítást okozott, egyben az egyik legjobban kezelt katasztrófa is volt a sürgősségi segítségnyújtás, a humanitárius segítségnyújtás és az újjáépítési erőfeszítések tekintetében. A szökőár lecsapódását követő órákon belül Thaiföldön, Srí Lankán és Indonéziában aktiválták a katasztrófaelhárító csoportokat, és napokon belül globális szinten nemzetközi sürgősségi és humanitárius segítségnyújtást indítottak, amely erőfeszítéseket megduplázták, ahogy a pusztítás szerencsétlensége egyre nyilvánvalóbbá vált. Talán csak a második világháború végén Nyugat-Európában történt azonnali humanitárius vészhelyzeti válaszlépések tekintetében volt a világ tanúja az erőforrások ilyen mértékű mozgósításának, az ügynökségek közötti erőfeszítéseknek és koordinációnak, valamint a globális politikai koordinációnak és válaszlépéseknek. A jelenlegi válság- és vészhelyzet-kezelési rendszerek a kockázatellenőrzés és -kezelés válsága helyett inkább történelmi csúcspontot jelentenek, mivel a válaszadás hatékonysága, a korai figyelmeztető felkészültség és a válságkezelés terén nagyobb szintet értek el, mint bármikor korábban a történelem során.⁵⁷

De Beck számára ez persze nem fontos, hiszen mindezt elsöpörné a fenyegető, rendkívüli kockázatok nagysága. De mennyire pontos ez a feltételezés? A hidegháború véget ért, a nukleáris konfrontáció kockázata mértéktelenül csökkent, és ezzel együtt bizonyára a nukleáris fegyverbalesetek kilátásai is? A nukleáris arzenálok tovább csökkennek, és a műszaki biztonsági rendszerek tovább bővülnek. Összességében a félreértés vagy félretájékoztatás miatt bekövetkező nukleáris fegyverbalesetek vagy nukleáris konfrontáció környezetét nagyrészt sikerült csökkenteni. Igen, továbbra is fennáll a tömegpusztító fegyverek veszélye.

⁵⁷ Hasonló állításokat tehetnénk a közelmúltbeli globális egészségügyi vilájárványok, például az AIDS (szerzett immunhiányos szindróma) vagy a SARS (súlyos akut légúti szindróma) válság- és vészhelyzeti intézkedéseiről. Mindkettő globális kormányközi és ügynökségek közötti erőfeszítéseket hívott életre, jelentős mértékben irányítva az erőforrások elosztását és a hatékony globális megfigyelési, jelentési és

reagálási rendszerek kialakítását. Bár az AIDS esetében a források megfelelőségének kérdése, valamint a szegénységgel és a fejlettségi szinttel való összefüggése Afrikában és a fejlődő Ázsiában korántsem kielégítő, a lényeg az, hogy a globális válaszlépések - sok esetben kiemelkedő eredményekkel - soha nem voltak olyan megvalósíthatóak, mint ma.

a rossz kezekbe kerülő pusztítás, valamint az alacsony minőségű urán felhasználásán alapuló, úgynevezett piszkos bombák kifejlesztésének és bevetésének kilátásai.

Bármennyire is félelmetesek, aligha érik el a hidegháború alatt fenyegető terror szintjét, és alacsony határfokuk miatt sokkal kevésbé pusztítóak, mint a hagyományos nukleáris fegyverek. Igen, hatalmas pusztítást és nyomorúságot okoznának, világszerte terrorizálnák az embereket, és hatalmas költségeket jelentenének mind a gazdasági zavarok, mind a helyreállítás tekintetében. De miben különböznének ezek a történelmi tapasztalatok mondjuk Hiroshima vagy Nagaszaki, a második világháború vagy Csernobil történelmi tapasztalataitól? A kockázatnak való kitettség következményeit ezekben az esetekben hagyományosan társadalmasították, miért feltételezi Beck, hogy ez most nem így lenne? A társadalmi szerződés feszülne és megkérdőjeleződne, de, mint korábban, nem feltétlenül törne meg visszafordíthatatlanul.

Hasonlóképpen, még az olyan közelmúltbeli események, mint a BSE-válság az Egyesült Királyságban, Európában és Kanadában, az AIDS és a SARS kitörése, a terrortámadások az Egyesült Államokban, a kelet-kanadai tőkehalválság ökológiai katasztrófája, az európai halállomány-válság vagy számos más esemény esetén is a társadalmi szerződés megmaradt, és a kollektív alkalmazkodás és a válaszadási erőfeszítések tárgya maradt. Bármilyen tökéletlenek is ezek, még nem vezettek rendszerszintű kudarchoz a reflexív modernitás utolsó előtti következményeinek megvalósulása értelmében. Majdnem mindegyikkel foglalkoztak, legtöbbjüket korrigálták, vagy legalábbis folyamatokat vezettek be a legrosszabb következményeik és rendszerszintű okaik enyhítésére.

Beck inkább elveti e kockázatkezelési erőfeszítések sikerét, és ehelyett inkább egyfajta fatalista nézetet vall az emberi állapotról; a hibák kijavítására való képtelenségről, a kockázatot okozó viselkedés mérséklésére való alkalmatlanságról és a kollektív tehetetlenségről a fenyegető kockázattal (kockázatokkal) szemben. Úgy tűnik azonban, hogy ezek a feltételezések kevésbé

az empirikus realitásokon, mint inkább a fatalizmus filozófiáján alapulnak, ami Becket egy viszonylag leegyszerűsítő prognózis felállítására készíti:

"az intézmények saját sikerükre alapítanak."⁵⁸ De vajon tényleg? Az empirikus bizonyítékok erre vonatkozóan is problematikusak. Beck például a Német Szövetségi Köztársaságban, Felső-Pfalzban található német kristályólomgyár esetére hivatkozik:

A városra fillér nagyságú ólom- és arzénpöttyök hullottak, a fluoridgőzök pedig barnára színezték a leveleket, megmaratták az ablakokat, és a téglák szétmorzsolódtak. A lakosok bőrkiütésektől, hányingertől és fejfájástól szenvedtek. Nem volt kérdés, hogy mindez honnan származott. A gyár kéményeiből láthatóan fehér por ömlött.⁵⁹

Ami a gyár által okozott környezeti kockázatokért való felelősséget illeti, Beck határozottan állítja, hogy ez "egyértelmű eset" volt. De, mint felháborodottan kifejti, "a tárgyalás tizedik napján az elnöklő bíró felajánlotta, hogy 10.000 márka pénzbüntetésért cserébe ejti a vádat, ami a szövetségi köztársaságban a környezeti bűncselekményekre jellemző eredmény (1985: 12.000 nyomozás, huszonnégy elítélés börtönbüntetéssel, ebből huszonnégy felfüggesztve, a többi ejtve)".⁶⁰ A tudomány és a "biztonsági bürokráciák" "szervezett felelőtlensége" - állítja Beck - egyre inkább dominál a reflexív modernitás alatt, és eközben a bűnmegosztás az alkalmatlan technokrácia által elhomályosul. A német kristályólomgyár esetében, jegyzi meg Beck, "a bűncselekmény elkövetését senki sem tudta és nem is tagadta. A bűnösök számára egy enyhítő tényező lépett a képbe: a közelben három másik üveggyár is működött, amelyek ugyanazokat a szennyezőanyagokat bocsátották ki". Következésképpen "minél nagyobb a kémények és a kibocsátó csövek száma, amelyeken keresztül a szennyező anyagok és toxinok távoznak, annál kisebb a

---

⁵⁸ Idézi Ulrich Beck, Anthony Giddens és Scott Lash (1994), op.cit., p. 1.

⁵⁹ Ulrich Beck (1992), op.cit.,. 102.o.

⁶⁰ ibid.

"maradék valószínűsége" annak, hogy egy elkövető felelőssé tehető...".⁶¹ A tudomány és a technokrácia korlátait mutatja az a tény, hogy képtelenek közvetlenül összekapcsolni egy-egy szennyezőt a konkrét szennyezőanyagokkal. Minél több szennyezés keletkezik és minél több a szennyező, Beck számára lényegében felhígul a társadalmi szerződés és a hiba, a felelősség megosztásának képessége, és így a kártérítés biztosítása.

A Beck által hozott példa azt hivatott bemutatni, hogy a társadalmi szerződés, a tudomány és a technokrácia egyre inkább kudarcot vall a hibáztatásban és a kockázat termelésének kompenzálásában. Bármennyire is ékesszóló ez a példa, ismét csak elhamarkodottnak tűnik, hogy a példát egy egyetemes, állítólag minden fejlett társadalomra alkalmazható síkra emeljük. Mennyire igaz például a környezetvédelmi jog szűkössége a Szövetségi Köztársaságban, mondjuk, az Egyesült Államokra, Ausztráliára, Kanadára vagy Új-Zélandra? És milyen értelemben kell a kristályólomgyár példáját a reflexív modernitás rendszerszintű feltételének tekinteni? Bizonyára nem tükröz mást, mint az elavult jog hiányát a Német Szövetségi Köztársaságban; egy olyan folyamatot, amely könnyen orvosolható jobb törvények megalkotásával és a politikai folyamatok bevonásával, ahogyan azt a zöld mozgalmak világszerte egyre nagyobb sikerrel teszik.⁶² Beck, úgy tűnik, megtagadja a politikától és a politikai szereplőktől azt a képességet, hogy megváltoztassák a törvényeket és reagáljanak a környezeti károokra. Általánosságban Beck nem ismeri el, hogy a kockázatmegosztás és a kártérítés mindig is vitatott ügy volt, tele különböző jogi véleményekkel, és azokkal, akik felelősek a kockázat keletkezéséért, és el akarják kerülni a kockázathoz kapcsolódó költségeket. Miért különbözik tehát ez a korszak a korábbi korszakoktól, ahol ugyanazok a motívumok érvényesültek?

⁶¹ ibid.,. 103. o.

⁶² A kockázat jogi és szabályozási ellenőrzésére tett kísérletekkel George L. Priest (1990) foglalkozik: "The New legal Structure of Risk Control", Deadalus, ősz, 207-227. o., "A kockázatellenőrzés új jogi struktúrája".

Sajnos Beck számára az a pont, ahol az érvelése empirikusan alátámasztható lenne, és valószínűleg a legnagyobb rálátással és hasznossággal bírna, pontosan az a pont, ahol túl kevés vizsgálati és elemzési súlyt helyez. A jelenlegi globális gazdasági rend korszakos különlegessége például, különösen az ellentétes pénzügyi architektúrák konstellációja által jelentett kockázat tekintetében, a félig liberalizált és nem liberalizált állami pénzügyi rendszerek között, a különböző típusú arbitrázszerzők rendkívüli növekedése és az ebből eredő strukturális egyensúlytalanságok a globális pénzügyi rendszerben, amely most már erősen függ egymástól, egyre inkább egy olyan globális pénzügyi rendet eredményeznek, amely egyre nagyobb kockázatot jelent a globális jólétre és a piacok normális működésére. Bár Beck kitér erre a globalizáció által a közvetlen külföldi tőkebefektetési mintákra kényszerített strukturális változásokkal kapcsolatban, az alapvető politikai-gazdasági ismeretek hiányos ismerete megakadályozza, hogy ezeknek a folyamatoknak csak felületes megjegyzéseket szenteljen. Ami még nyilvánvalóbb, hogy azzal, hogy a globalizáció gazdasági megnyilvánulását egyszerűen a tőke magból a perifériára történő áthelyezésének folyamatává nyilvánítja; Nyugat-Európa gyáraiból a fejlődő világ izzasztóüzemeibe, Becknek nem sok lehetősége marad a globális pénzügyi struktúra alapvető változásainak és az ebből fakadó, egyre bizonytalanabb kockázati környezetnek a feltárására, amely potenciálisan nagyobb kockázatot jelent a globális pénzügyi stabilitásra és a rendszerszintű globális válság lehetőségére. Beck azonban, úgy tűnik, nem vesz tudomást erről, mivel nem érti a termelő tőke (közvetlen külföldi befektetések), a rövid távú tőke és a spekulatív vagy szimbólumgazdaság felemelkedése közötti elemi különbséget. Ez utóbbi és az ilyen tranzakciók volumenének rendkívüli növekedése, valamint az ezek biztosítására kifejlesztett különféle arbitrázszerzők az, ahol a kockázati társadalom tézisének megjelenése hasznosan alkalmazható lenne, de ahol Beck ezt nem teszi meg.

Empirikus kockázat, érzékelhető kockázat és kockázatfelfogás: Beck hozzájárulása a kockázati diskurzushoz

Nyilvánvaló, hogy Beck tisztán empirikus olvasata komoly hiányosságokat tár fel a kockázati társadalom tézisével kapcsolatban. De hogy tisztességes legyenek Beckkel szemben, vajon ez a helyes olvasat? Ahogy Dirk Matten megjegyzi: "Beck elképzelései inkább provokatív és koncepcionális jellegűek, mintsem bizonyos társadalmi változások aprólékos empirikus bizonyítása".⁶³ Talán jobban érthetőek úgy, mint kulturális és társadalmi kommentár a késő modernitás állapotáról és ellentmondásairól, amelyek egyszerre testesítik meg a haladást, de a kárt és a kockázatot is. Mint sok kortársát, Becket is ez riasztja; az a tény, hogy az emberi törekvések szinte minden területén van fejlődés, de az ökológiai megőrzés féktelen figyelmen kívül hagyása közepette, a technológiák aljas célokra (fegyverek) való felhasználása és a nem szándékolt eredmények előállítása során. Becknek a kockázathoz való ragaszkodását így talán egyfajta hiperérzékeny korszak kontextusában lehet értékelni, amelyben minden kockázat, bármilyen véges is legyen az, etikailag elfogadhatatlanná és a társadalmi psziché beharangozójává válik. Amikor például Aaron Wildavsky azt kérdezi, hogy "miért vannak a világ legegészségesebb, leghosszabb életű nemzetei ennyire pánikban az egészségük miatt?", a válasz minden bizonnyal nem a hosszú élet empirikus feltételeiben, az emberi állapot javulásában és az orvosi fejlődés tényében rejlik, hanem abban, hogy az egyre kisebb mértékű kockázatot, legyen az bármilyen jelentéktelen, egyre inkább elfogadhatatlannak ítélik egy olyan társadalomban, amely rendkívül érzékeny a további fejlődés és a nagyobb élettartam bármilyen torzulására.⁶⁴ Talán nem is annyira az a kérdés, hogy valóban több-e a kockázat == bár természetesen ez továbbra is minden kockázati teoretikus számára alapvető kérdés ==, hanem az, hogy a társadalom hogyan érzékeli a keletkezett kockázatot, és annak megfelelő kezelését, kompenzálását és mérséklését.

A modernitás sikerének egy pillanataként olvasható, és egy olyan időszakban, amikor a

kockázattűrés

---

⁶³ Dirk Matten (2004), op.cit., 372. o.

⁶⁴ Aaron Wildavsky idézi: John Adams (2002), Risk. London: Routledge, 183. o.

csökkent, a kockázatkerülés nőtt, és a kockázatérzékelés érzékenyebbé vált, Beck kétségtelenül megragadta a nyugtalan globális társadalom kollektív lényegét. Legnagyobb hozzájárulása talán abban rejlik, hogy feltárja ezeket a látszólagos paradoxonokat, megragadva a tudomány, a haladás és a racionalitás korlátait, a természet és a természeti környezet mindennapi tapasztalataink egyre távolabbi szegleteibe való szublimálása miatti kollektív szorongásunk lényegét, miközben még mindig szembesülünk a tudás korlátaival, létünk hibás voltaival és halandóságunk végességével. A tudomány sikerei, a technikai tudás és a kollektív jólétünkben elért nagy előrelépések ellenére végül mindannyiunknak szembe kell néznünk a mindennapi létezés veszélyeivel, a gyógyíthatatlan betegségek, a személyes jövőnk bizonytalansága vagy a baleset és a szerencsétlenség lehetőségével, amely éppen a tudományos fejlődésből származó termékeknek való kitettségéből fakad. A bizonytalanság, a kockázat és a kár ellenőrzésre és enyhítésre alkalmas eszközökké való átalakításának lehetősége miatt Beck munkája minden bizonnyal még generációkon át fog visszhangozni.